

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Pedagogije

Doris Glumac

**STVARALAŠTVO UČENIKA VIŠIH RAZREDA OSNOVNE
ŠKOLE U NASTAVI HRVATSKOG JEZIKA**

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Branko Bognar

Osijek, 2012.

Sažetak

Diplomski rad definira pojam kreativnosti iz aspekta brojnih autora, opisuje značajke, sastavnice i razine kreativnosti. U radu se navode etape kreativnog procesa te sintetičke, analitičke i praktične sposobnosti koje su važne za kreativan rad. Također se u radu govori o stvaralaštvu, povezanosti kreativnosti s inteligencijom i motivacijom, o kreativnom mišljenju i tehnikama kreativnosti. Dio rada posvećen je poticanju kreativnosti u školskom okruženju i nastavnom procesu. Nadalje, govori se o kreativnosti nastavnika kao preduvjetu za razvijanje kreativnosti učenika. Središnji dio rada posvećen je kvalitativnom istraživanju na temu *Stvaralaštvo učenika viših razreda osnovne škole u nastavi hrvatskog jezika*. Definira se kvalitativno istraživanje, opisani su postupci i instrumenti prikupljanja podataka u kvalitativnom istraživanju, kontekst istraživanja, problem i plan istraživanja, istraživačka pitanja, etički aspekt istraživanja, studija slučaja, brojne aktivnosti koje je nastavnica provela te zapažanja. Opisan je i nastavni sat koji sam samostalno vodila. Završni dio rada posvećen je interpretaciji i raspravi.

Ključne riječi: stvaralaštvo, učenik, učitelj, nastava hrvatskoga jezika, akcijsko istraživanje

Sadržaj

Sažetak i ključne riječi

Popis slika i tablica.....	5
1. Uvod.....	6
2. Teorijska rasprava.....	8
2.1. Značajke kreativnosti.....	10
2.2. Sastavnice i razine kreativnosti.....	13
2.3. Etapе kreativnog procesa.....	14
2.4. Sintetička, analitička i praktična sposobnost.....	15
2.5. Stvaralaštvo.....	15
2.6. Kreativnost i inteligencija.....	17
2.7. Povezanost kreativnosti i motivacije.....	17
2.8. Kreativno mišljenje.....	18
2.9. Tehnike kreativnog mišljenja.....	20
2.9.1. Tehnika Šest šešira.....	21
2.9.2. Oluja ideja.....	22
2.9.3. Umne mape.....	22
2.9.4. Tehnika Provokacije.....	23
2.9.5. Slučajni pojmovi.....	23
2.10. Kreativnost u školskom okruženju i nastavnom procesu.....	26
2.11. Kreativnost nastavnika.....	29
3. Empirijski dio istraživanja.....	31
3.1. Kvalitativno istraživanje.....	31
3.2. Postupci i instrumenti prikupljanja podataka u kvalitativnom istraživanju..	32
3.3. Kvalitativna analiza podataka.....	34
3.4. Studija slučaja.....	35
3.5. Kontekst istraživanja.....	36
3.6. Problem istraživanja i istraživačka pitanja.....	40
3.7. Etički aspekt kvalitativnog istraživanja.....	40
3.8. Plan kvalitativnog istraživanja.....	41
3.9. Sustavno promatranje nastave.....	42
3.9.1. Aktivnost 1: Igra – dramatizacija ljudskih osobina (13. 4. 2012.)..	42

3.9.2.	Aktivnost 2: Izrada umne mape glagolskih vremena (17. 4. 2012.).....	45
3.9.3.	Aktivnost 3: Interpretacija proznog teksta pomoću kreativnog pisanja, metode predviđanja i piramide (usustavljivanje) (9. 5. 2012.).....	48
3.9.4.	Aktivnost 4: Ponavljanje glagolskih oblika kroz nastavnu metodu igre (17. 5. 2012.).....	50
3.9.5.	Aktivnost 5: Kvizom i igrom do uspješne dopunske nastave (17. 5. 2012.).....	53
3.9.6.	Aktivnost 6: Stvaralačko prepričavanje i stvaranje priče (1. 6. 2012.).....	56
4.	Interpretacija i rasprava.....	60
4.1.	Kreativnost učenika.....	60
4.2.	Kreativnost nastavnika.....	61
4.3.	Kreativnost u nastavi hrvatskoga jezika.....	62
4.4.	Intervju s učenicima.....	63
4.5.	Anketa s nastavnicom.....	65
5.	Zaključak.....	68
6.	Literatura.....	69
7.	Popis priloga.....	71

Popis slika i tablica:

Slika 1: Četiri aspekta kreativnosti prema Treffinger i sur.	10
Slika 2: Četiri kategorije kreativnosti prema Somolanji i Bognar.....	12
Slika 3: Etape kreativnog procesa prema Wallasu.....	14
Slika 4: Tehnika Šest šešira.....	21
Slika 5: Školsko predvorje s učeničkim radovima.....	37
Slika 6: Razmještaj stolova za suradničko učenje.....	38
Slika 7: Plakati u učionici za hrvatski jezik.....	39
Slika 8: Igra pantomime u paru.....	43
Slika 9: Crtež osobina u ljudskom liku.....	44
Slika 10: Rješavanje ispunjaljke na početku sata.....	45
Slika 11: Umna mapa – buduća vremena.....	46
Slika 12: Crtež umne mape – buduća vremena.....	47
Slika 13: Domaća zadaća (Dijamantna pjesma).....	49
Slika 14: Igra asocijacije.....	51
Slika 15: Pjesma o glagolima (Jure Karakaš: „Gramatika u stihu“).....	52
Slika 16: Igra „Crni petar“	54
Slika 17: Igra pogađanja točnih odgovora.....	55
Slika 18: Ispunjaljka.....	56
Tablica 1: Raspoloženje učenika poslije sata.....	59

1. Uvod

Korijene kreativnosti pronalazimo još u vremenu antičke Grčke i Rima, no vrhunac istraživanja kreativnosti javlja se tek u drugoj polovici 20. stoljeća. Kreativnost definiramo kao sposobnost stvaranja nečega novog, nečega što prije nije postojalo u takvom obliku, pri čemu veliku ulogu ima motivacija, individualnost, ideje, znatiželja, upornost, mašta, stvaralaštvo i dr. Razlikujemo četiri kategorije značajki kreativnosti, a to su kategorija stvaranja ideja, kategorija produblivanja ideja, otvorenost i hrabrost za istraživanje ideja i kategorija slušanja vlastitog unutarnjeg glasa, navode Treffinger i sur. (citirano u Bognar, L. i Bognar, B., 2007). Somolanji i Bognar (2008) također navode četiri kategorije kreativnosti: kreativnu osobu, kreativni produkt, kreativni proces i kreativnu okolinu. Nadalje, kreativni proces obuhvaća četiri etape: oluju ideja, inkubaciju, iluminaciju i komunikaciju (Bognar, 2010). Osnovne su sastavnice kreativnosti, kako navodi Cvetković-Lay (2004), originalnost, fluentnost, fleksibilnost i elaborativnost. Ozimec (citirano u Štefančić i Bedeković, 2009) navodi da kada osoba stvara, kreativno proizvodi, kreira i izumljuje novo, tada govorimo o kreativnom stvaralaštvu ili skraćeno, samo o stvaralaštvu. Mašta ima vanjske poticaje koji ju usmjeravaju i zato je ona važna sastavnica stvaralačkog mišljenja (Šverko, 2001). Guilford (citirano u Starko, 2010) navodi kako je kreativnost sastavni dio inteligencije. Motivacija je, kako navodi Šverko, „pretpostavljeni proces u živom biću koji to živo biće pokreće prema određenom cilju“ (Šverko, 2001: 113). Motivacija je itekako povezana sa stvaranjem novih ideja. Torrance (citirano u Bognar i Kragulj, 2011) navodi osam elemenata kreativnog mišljenja: fluentnost u stvaranju ideja, asocijativnu fluentnost, spontanu fleksibilnost, adaptivnu fleksibilnost, originalnost, elaboraciju, senzitivnost i radoznalost. Tehnike kreativnoga mišljenja pomažu pri učenju i stvaranju novih ideja, navodi Rački (2009). U radu se opisuju tehnike kreativnosti kao što su šest šešira, plus, minus i zanimljivo, oluja ideja, umna mapa, tehnika provokacije, vođena fantazija, pet puta zašto, slučajni pojmovi, slaganje alternative i dr. Nadalje, škola koja razvija kreativnost, učinkovitija je od one koja to ne čini jer na prvo mjesto stavlja stvaralaštvo i slobodu svakog učenika, a ne pamćenje nepotrebnih činjenica (Bognar, 2004). Sternberg i Williams (1996) navode kako nastavnici trebaju biti uzor svojim učenicima te na taj način razvijati i poticati učeničku kreativnost, prvenstveno ističući i pokazujući svoju kreativnost. Kreativnost se može proučavati pomoću kvalitativnih istraživanja. Za kvalitativno je istraživanje, ističe Creswell (2012), bitno odrediti ključan fenomen proučavanja. Podatci se prikupljaju od sudionika te se razvijaju protokoli za bilježenje podataka. U kvalitativnom se

istraživanju analiziraju izjave ili slike koje opisuju središnji fenomen proučavanja, a izvješće kvalitativnog istraživanja sadrži veliku količinu prikupljenih podataka.

U ovom se diplomskom radu definira pojam kreativnosti, njezine značajke, sastavnice i razine, kreativni proces i stvaralaštvo, povezanost inteligencije i motivacije s kreativnošću, tehnike kreativnog mišljenja, teorijsko objašnjenje kvalitativnog istraživanja i dr. Kako rad sadržava empirijski dio, opisano je kvalitativno istraživanje koje sam provela u *Osnovnoj školi „Dobriša Cesarić“ Osijek* u Osijeku kod nastavnice, prof. Biserke Vajlandić na temu *Stvaralaštvo učenika viših razreda osnovne škole u nastavi hrvatskog jezika*.

2. Teorijska rasprava

Podrobnija istraživanja pojma kreativnosti, navode L. Bognar i B. Bognar (2007), javljaju se tek u drugoj polovici 20. stoljeća, a zasluge se pripisuju psihologu J. P. Guilfordu. Guilford kreativnost ne poistovjećuje s inteligencijom, već smatra da je istraživanje inteligencije pridonijelo zapostavljanju istraživanja fenomena kreativnosti. On je 1950. godine održao predsjednički govor na *Američkoj psihološkoj udruzi*, a taj je govor dao temelje u definiranju samog pojma kreativnosti (Bognar, L. i Bognar, B., 2007). Riječ *kreirati*, kako navodi B. Bognar (2010), nastala je od latinske riječi *creare* što znači stvarati ili proizvoditi stvari koje nisu prije postojale.

Treba razlikovati kreativnost odraslih od kreativnosti djece. Bognar navodi da djeca imaju manje iskustva nego odrasli te su zato manje kompetentna, a njihovi su radni stilovi manje razvijeni (Bognar, 2010). „Ono što djeci nedostaje, ona mogu kompenzirati s njihovim jedinstvenim načinima mišljenja i pristupima zadatku“ (Bognar, 2010: 2).

Za K. Thorne (2007) kreativnost je sloboda, zbrka, različite misli, riječi i djela koja traže svoje mjesto u mislima, odlučivanje s obzirom i na malu količinu slobodnog vremena, bilo da je riječ o crtanju, pisanju, slikanju, odlasku na plažu s fotoaparatom, odlasku u šetnju, okretanju doma naopačke kako bi stvorili novi ugođaj, vrtlarstvu ili planiranju novog posla. Kreativnost je za nju izvorna misao, iskra, originalni pojmovi ili nacrti.

S. Ozimec (citirano u Somolanji i Bognar, 2008) navodi kako se pod pojmom kreativnosti podrazumijeva stvaralaštvo kojim se stvara nešto posve novo, a koje uključuje rješavanje problema na jedinstven način, do tada nepoznat. Kreativnost, navodi M. Beck-Dvoržak (citirano u Somolanji i Bognar, 2008: 88-89), podrazumijeva „novinu, originalnost, motivaciju, proces, sposobnost, urođenost, kritičko mišljenje, interakciju s okolinom.“

R. J. Sternberg (citirano u Arar i Rački, 2003: 3) kreativnost definira kao „proces proizvodnje nečega što je originalno i vrijedno.“ F. Barron (citirano u Arar i Rački, 2003: 3) pak navodi kako je kreativnost „sposobnost produkcije rada koji je nov i prikladan.“ B. Šverko navodi kako je kreativnost „sposobnost viđenja stvari u novom svjetlu i rješavanje problema na nov i neobičan način“ (Šverko, 2001: 95). I. Somolanji i S. Kragulj, u svom radu *Kreativnost u nastavi budućih*

učitelja i odgajatelja, navode kako je kreativnost „pokretač društvenog napretka“ (Somolanji i Kragulj, 2009: 69).

R. Kvašček (citirano u Štefančić i Bedeković, 2009: 192-193) kreativnost definira kao „osposobljavanje učenika da produciraju što veći broj ideja, usmjerava ih da obične stvari gledaju na nov način, da traže i pronalaze nove funkcije stvari i pojava, da rješavaju problemske pristupe na različite načine, da spontano mijenjaju usmjerenost mišljenja tijekom rješavanja problema, da stavljaju činjenice u druge relacije i da otkrivaju različita moguća značenja sadržaja datih činjenica u drugim kontekstima, da pronalaze udaljene relacije problema, da kombiniraju dane informacije na različite načine, da inventivno reduciraju podatke i preformuliraju zadatke i da uključuju objekte u nove veze i otkrivaju njihov novi sadržaj.“ Nadalje, kreativnost je skup ljudskih osobina i sposobnosti, navodi Ozimec (citirano u Štefančić i Bedeković, 2009), koje u jedinstvenom djelovanju omogućuju pojedincu uočavanje, otkrivanje, predviđanje, doživljavanje, prihvaćanje, kombiniranje stvari i pojava na drugačiji, nov, neuobičajen i originalan način.

Zaključno, kreativnost je sposobnost stvaranja nečega novog, nečega što prije nije postojalo u takvom obliku, pri čemu veliku ulogu ima motivacija, individualnost, ideje, znatiželja, upornost, mašta, stvaralaštvo i dr.

2.1. Značajke kreativnosti

L. Bognar i B. Bognar navode kako značajke kreativnosti variraju unutar i između ljudi i disciplina. Nijedna osoba ne posjeduje sve značajke, niti ih pokazuje cijelo vrijeme. Mnoge od tih značajki mogu biti naučene i odgajane (Bognar, L. i Bognar, B., 2007). Razlikujemo četiri kategorije značajki kreativnosti (Slika 1): *kategoriju stvaranja ideja, kategoriju produbljivanja ideja, otvorenost i hrabrost za istraživanje ideja te kategoriju slušanja vlastitog unutarnjeg glasa.*

Slika 1: Četiri aspekta kreativnosti prema Treffinger i sur. (citirano u Bognar, L. i Bognar, B., 2007: 3)

- a) **Kategorija stvaranja ideja**, kako navode L. i B. Bognar (2007), uključuje kognitivne značajke koje su povezane s pojmom divergentnoga mišljenja ili pak sposobnosti kreativnoga i metaforičkoga mišljenja. „Specifične značajke u toj kategoriji, navode Treffinger i sur. (citirano u Bognar, L. i Bognar, B., 2007: 2) uključuju fluentnost, fleksibilnost, originalnost, elaborativnost i metaforičko mišljenje.“
- b) Nadalje, **kategorija produbljivanje ideja** uključuje kognitivne značajke koje su povezane s konvergentnim ili kritičkim mišljenjem. Značajke u toj kategoriji uključuju pak analiziranje, sintetiziranje, reorganiziranje ili redefiniranje, evaluaciju, pronalaženje relacija, želju za rješavanjem višeznačnosti ili stvaranjem reda u neredu te preferiranje kompleksnosti ili razumijevanja tog pojma.
- c) „**Otvorenost i hrabrost za istraživanje ideja** uključuje neke osobne kvalitete koje se odnose na interese, iskustva, stavove i samopouzdanje“, navode Treffinger i sur. (citirano u Bognar, L. i Bognar, B., 2007: 3). Značajke, koje obuhvaća ova kategorija, su osjetljivost za probleme, estetsku osjetljivost, hrabrost, osjećaj za humor, razigranost, fantaziju i imaginaciju, prihvaćanje rizika, toleriranje višeznačnosti, ustrajnost, otvorenost za iskustvo, emocionalnu osjetljivost, prilagodljivost, intuiciju, spremnost na razvitak, neprihvatanje autoritarnih tvrdnji bez kritičkog razmatranja i integraciju različitosti i suprotnosti.
- d) „**Kategorija slušanje vlastitog unutarnjeg glasa** uključuje kvalitete koje podrazumijevaju samorazumijevanje, viziju onoga gdje želimo ići i posvećenost djelovanju koje je potrebno za njeno postizanje“, navode Treffinger i sur. (citirano u Bognar, L. i Bognar, B., 2007: 3). Značajke, koje možemo pronaći u toj kategoriji su, svjesnost kreativnosti, ustrajnost ili izdržljivost, samovođenje, unutrašnja kontrola, introspektivnost, sloboda od stereotipa, koncentracija, energija i radna etika.

I. Somolanji i B. Bognar (2008) također navode četiri kategorije kreativnosti (Slika 2): *kreativnu osobu, kreativni produkt, kreativni proces i kreativnu okolinu*. Svaka je osoba rođenjem potencijalno kreativna, no hoće li ona aktivirati svoju kreativnost ovisi o nizu čimbenika.

- a) **Kreativna osoba** obiluje samopoštovanjem i samopuzdanjem, tolerancijom i motivacijom.
- b) Nadalje, **kreativni produkt** pak podrazmijeva nešto posve novo u odnosu na već postojeće sadržaje, a kako bi se postigla ova kategorija nužan je dugotrajan rad. Kreativni produkt, prema Somolanji i Bognar (2008), izražen je ekspresijom i impresijom.
- c) **Kreativni** je **proces** način stvaranja kreativnog produkta. Bitno je stvaranje neobičnih novih ideja na već postojeće ideje. Kreativni proces podrazumijeva nekoliko faza: definiranje problema, inkubaciju, iluminaciju i verifikaciju.
- d) Zaključno, **kreativna** je **okolina** vrlo važna u razvoju svakoga pojedinca, ona potiče ili sputava njegov razvoj (obitelj, škola, zajednica, društvo...).

Slika 2: Četiri kategorije kreativnosti prema Somolanji i Bognar

2.2. Sastavnice i razine kreativnosti

Osnovne su sastavnice kreativnosti, kako navodi J. Cvetković-Lay (2004), *originalnost*, *fluentnost*, *fleksibilnost* i *elaborativnost*.

- a) **Originalnost/izvornost** dolazi od lat. riječi *origo* što znači začetak. Originalnost se iskazuje kroz jedinstvenost i rijetkost ideja, metoda i proizvoda mišljenja.
- b) **Fluentnost/protočnost** dolazi od lat. riječi *fluere* što znači teći. Fluentnost je jedna od primarnih mentalnih sposobnosti, a očituje se u lakom i maštovitom smišljanju brojnih odgovora, ideja i brzom uporabi riječi. Psiholozi razlikuju više vrsta fluentnosti, primjerice: tečnost govora, protočnost ideja i dr.
- c) **Fleksibilnost/prilagodljivost** dolazi od lat. riječi *flectere* što znači savijati se, pregibati se. Fleksibilnost može biti percipitivna, kognitivna ili socijalna. Očituje se u brzom nalaženju drugog rješenja, u kombinaciji rješenja te u pokretljivosti ideja.
- d) **Elaborativnost/izvedivost** dolazi od lat. riječi *elaborare* što znači izraditi. Elaborativnost je sastavnica konvergentnog mišljenja, a posebno je značajna u zadnjoj fazi kreativnog procesa u kojoj se provjerava uporabljivost, tj. primjenjivost i izvedivost proizvoda stvaralačkog mišljenja (Cvetković-Lay, 2004).

E. Necka, M. Grohman i A. Slabosz (citirano u Starko, 2010) pak navode četiri razine kreativnosti:

Fluidna kreativnost – svojstvena svakom čovjeku i karakterizira osnovnu radnju kao sastavljanje rečenice. Traje nekoliko trenutaka.

Kristalizirana kreativnost – istoimenica je za rješavanje problema. Ovisna je o složenosti problema koji treba riješiti.

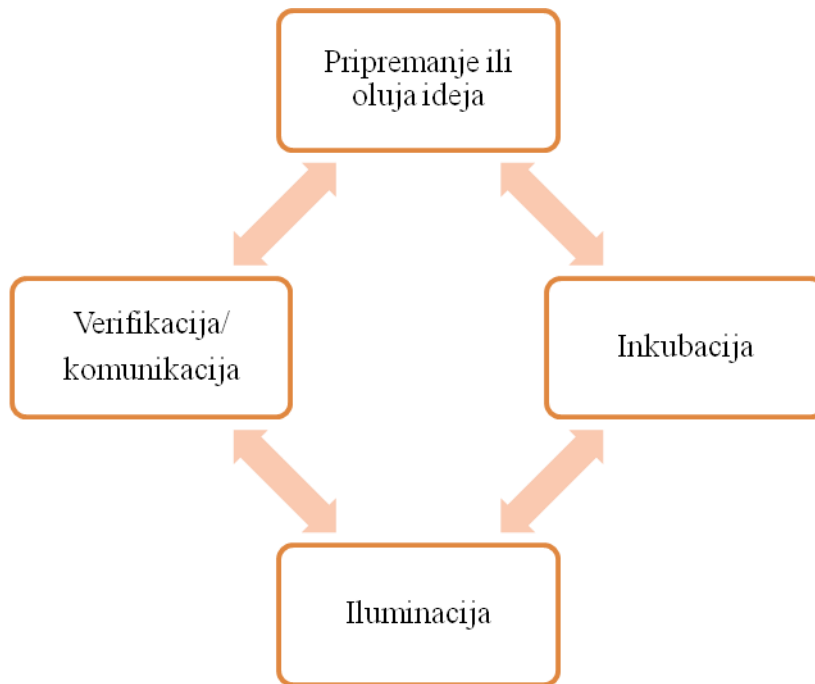
Zrela kreativnost – rješava složene probleme pomoću originalnosti, obično zahtijevajući dozu stručnosti u odgovarajuću problematiku.

Eminentna kreativnost – razlikuje se od zrele kreativnosti tako što se bavi značajnijim problemima koji uzrokuju promjenu u rješavanju istog.

2.3. Etape kreativnog procesa

Kreativni proces, kako navodi G. Wallas (citirano u Bognar, 2010), ima četiri etape koje ne moraju slijediti jedna iza druge, već ih je moguće preskakati ili se vraćati unatrag (Slika 3):

1. **Pripremanje ili oluja ideja** – u ovoj etapi osoba primjenjuje znanja, vještine i razumijevanje ili kombinacije ovih elemenata. Osobe istražuju i vrlo su razigrane.
2. **Inkubacija** – u ovoj etapi um započinje formulirati i baviti se problemom, često uz pomoć slika i asocijacija.
3. **Illuminacija** – evaluacijska faza kada osoba izabire neke ideje i odbacuje druge.
4. **Verifikacija/komunikacija** – osoba testira proizvod kreativnog mišljenja procjenjujući njegovu korisnost, dovršenost i ispravnost (Bognar, 2010).

Slika 3: Etape kreativnog procesa prema Wallasu (citirano u Bognar, 2010)

2.4. Sintetička, analitička i praktična sposobnost

Kreativnost, navode R. J. Sternberg i T. Lubart (citirano u Sternberg i Williams, 1996), zahtijeva primjenu i sklad triju sposobnosti koje se mogu razvijati:

1. **Sintetička sposobnost** – za nju uobičajeno mislimo da je kreativnost. To je sposobnost stvaranja novih i zanimljivih ideja.
2. **Analitička sposobnost** – sposobnost je kritičkog promišljanja. Osobe koje posjeduju navedenu sposobnost analiziraju i vrjednuju ideje.
3. **Praktična sposobnost** – prenosi teoriju u praksu i apstraktne ideje u praktična dostignuća. Kreativnim osobama ta sposobnost služi kako bi uvjerile druge osobe u valjanost neke ideje.

2.5. Stvaralaštvo

Cvetković-Lay (2004) *stvaralaštvo* definira kao aktivnost koja potiče stvaranje novih originalnih proizvoda u materijalnom ili duhovnom smislu. Ozimec (citirano u Štefančić i Bedeković, 2009) navodi da kada osoba stvara, kreativno proizvodi, kreira i izumljuje novo, tada govorimo o kreativnom stvaralaštvu ili skraćeno, samo o stvaralaštvu. Proces preoblikovanja zapamćenih doživljaja i slika u nove cjeline zove se *imaginacija* ili *mašta*. Mašta ima vanjske poticaje koji ju usmjeravaju i zato je ona važna sastavnica stvaralačkog mišljenja (Šverko, 2001). Mašta se također javlja, navode L. Bognar i S. Kragulj (2011), kao produktivna aktivnost koja potpomaže i olakšava učenje, rješavanje problema i pospješuje samoaktualizaciju.

Za sudjelovanje u stvaralačkom procesu, navode I. Leitkam i B. Bognar (2009), u svom istraživanju *Poticanje kreativnosti u nastavi hrvatskoga jezika*, važna je osobna samostalnost i aktivnost, a navedene karakteristike potrebno je poticati od najranije dobi djeteta. B. Bognar (2004) navodi kako je važno razvijati stvaralaštvo učenika u školskim uvjetima, počevši od razredne nastave, jer na taj način djecu pripremamo i za životno teške situacije. „Dječje stvaralaštvo nije dobro procjenjivati na klasičan način, već djeci treba omogućiti da sami uoče i procjenjuju vlastiti napredak. Kako bismo to postigli, možemo koristiti mape za samoprocjenjivanje (portfolije). Prilikom izlaganja učeničkih radova nije dobro provoditi selekciju, već treba svim učenicima omogućiti prezentiranje svojih uradaka. Izostanak izvanjske

evaluacije pripomaže uklanjanju straha što je važan preduvjet za kreativne procese.“ (Bognar, 2004: 15)

Stvaralaštvo pak u učiteljskom (nastavničkom) poslu, navodi L. Bognar (1999), pruža velik broj mogućnosti. Svaki se posao može obavljati kreativno i nekreativno. Kreativni posao čovjeku pruža uživanje, u njemu ostvaruje sebe te daje ono najbolje od sebe, dok nekreativni posao znači žrtvovanje i nesreću, takav se posao ne voli i izbjegava, a nastavnici ponekad poželevaju i prije učenika „pobjeći“ iz škole. U školama gdje je zastupljena kreativnost, nastavnici dolaze u školu i tijekom svog slobodnog vremena. Ako se nastavnik odluči za kreativni pristup, imat će bogat i sadržajan dio života proveden u školi. U suprotnom, neće biti zadovoljan sobom i svojim poslom, a posao će mu predstavljati muku. Kako je stvaralaštvo učitelja često ograničeno zbog birokracije i školske, ali i šire društvene kulture koja ne mora biti naklonjena stvaralaštvu, ipak orijentacija ka slobodi i kreativnosti u nastavnom procesu može biti otežana za većinu nastavnika (Bognar, 1999).

Zaključno, poticanjem stvaralaštva u nastavnom procesu potičemo učeničku kreativnost. Držim da je vrlo važno poticati učenike na stvaralaštvo koristeći pri tome maštu. Nastavni bi proces trebao omogućiti učenicima kreativno stvaranje pri učenju i svladavanju novih sadržaja. Aktivno sudjelovanje učenika u nastavnom procesu potiče njihovu kreativnost. Školski bi sustav učenicima trebao omogućiti takav način stvaranja i učenja. Nastavnici trebaju stvoriti povoljne uvjete za suradničko učenje prožeto stvaralaštvom učenika, potičući pri tome učenike na razvijanje kreativnosti.

2.6. Kreativnost i inteligencija

Kreativnost je djelomično povezana s inteligencijom, što znači da su kreativni ljudi u prosjeku inteligentniji od nekreativnih. Velik broj testova inteligencije sadrži zadatke u kojima postoji samo jedno rješenje, navodi Šverko (Šverko, 2001). Takvim se zadacima ispituje tzv. *konvergentno mišljenje*. Rješavanje problema treba konvergirati prema tom jedinom ispravnom rješenju. Osim konvergentnog mišljenja postoji i tzv. *divergentno mišljenje* za koje psiholozi smatraju da ima važniju ulogu u procjeni kreativnosti od konvergentnog mišljenja. Divergentno je mišljenje, kako navodi Šverko, „sposobnost razmišljanja u različitim pravcima i kreativnog iznalaženja različitih rješenja“ (Šverko, 2001: 95). Guilford, navode Bognar i Kragulj (2011), posebno naglašava divergentno mišljenje u koje ubraja fluentnost, fleksibilnost, originalnost i elaborativnost dok Cvetković-Lay (2004) o njima govori kao o sastavnicama kreativnosti.

Budući da ne postoji opće prihvaćeno mjerilo za kreativnost i inteligenciju, odnos između kreativnosti i inteligencije ne može biti u potpunosti definiran. D. W. MacKinnon (citirano u Starko, 2010) navodi kako su kreativni ljudi inteligentni, originalni, slobodni, visoko motivirani, znatiželjni, željni novih iskustava i učenja, prilagođavaju se raznim situacijama, imaju razvijenu intuiciju i sl.

2.7. Povezanost kreativnosti i motivacije

Motivacija, navode V. Vizek Vidović, V. Vlahović-Štetić, M. Rijavec, D. Miljković, dolazi od lat. riječi *movere* što znači kretati se (Vizek Vidović, Vlahović-Štetić, Rijavec, Miljković, 2003). Motivacija je, kako navodi Šverko, „pretpostavljeni proces u živom biću koji to živo biće pokreće prema određenom cilju“ (Šverko, 2001: 113). Na nju utječu razni čimbenici kao što su biološki čimbenici, navike, znanja te poticaji iz okoline (Šverko, 2001). T. M. Amabile (citirano u Starko, 2010) ističe intrinzičnu (unutrašnju) motivaciju kao jednu od triju važnih obilježja kreativnog ponašanja. Kod pojedinaca, ta je motivacija ključna za postizanje novih ideja, spremnost na eksperimentiranje i za istraživanje novih načina. Također je bitan element razvoja kreativnosti u školama. Intrinzična motivacija potiče osobu da istražuje i ustraje u rješavanju zadataka. Osobe mogu biti intrinzično motivirane pa pronalaziti zadovoljstvo u stjecanju znanja, navodi Šverko (2001). Kod intrinzično motivirane aktivnosti zadovoljstvo proizlazi iz same

djelatnosti, npr. učenje, a ne iz njezinih posljedica određenih vanjskim čimbenicima, npr. nagrada. Intrinzično motivirano djelovanje omogućava doživljaj uspjeha, stručnosti i efikasnosti te povećava samopouzdanje pojedinca (Šverko, 2001).

Motivaciju smatram velikim problemom u učenju. Ona je vrlo važna za učenje, ali nije samo povezana sa školskim uspjehom, već i sa stavovima prema školi. Motivacija je pokretačka snaga koja nas tjera na određenu aktivnost. Kada smo visoko motivirani veća je vjerojatnost da ćemo uspješnije ostvariti željeni rezultat, da ćemo biti kreativniji i otvoreniji za nove ideje. Motivacija utječe na učenikovo učenje, uspjeh ili neuspjeh te je uvijek popraćena dodatnim sadržajima kao što su emocije.

2.8. Poticanje kreativnog mišljenja

G. Ivančić (2009), u svom radu *Kreativni postupci u planiranju nastavnog procesa*, daje primjere nekoliko načina poticanja kreativnoga mišljenja i osmišljavanja nastavnoga procesa kroz nekoliko aktivnosti:

- igre riječima,
- igre originalnih odgovora,
- osmišljavanje i izvođenje različitih pokreta,
- pronalaženje veza,
- različita uporaba predmeta,
- problemske priče,
- izmišljanje nastavka priče ili drugačijeg kraja priče te
- osmišljavanje kreativnih zadataka za učenike.

U školskim testovima, kako navode G. Dryden i J. Vos (2001), svako pitanje gotovo uvijek ima samo jedan točan odgovor, a najveća otkrića dolaze upravo iz stvaranja novih odgovora. Takvi predmeti, koji proučavaju kreativne načine mišljenja, trebali bi dominirati školskim sustavima.

Učenike treba poticati na kreativno stvaranje i razmišljanje, a pri tome mogu koristiti sljedeći koraci:

- definirati problem,
- definirati rješenje koje bismo željeli postići te ga pokušati vizualizirati,
- prikupiti sve činjenice koje se tiču našeg problema te koristiti više izvora,
- prekinuti obrazac i otvoriti nove putove idejama,
- intermedijalnost,
- koristiti različite kombinacije,
- upotrijebiti svoja osjetila,
- sloboda uma – pustiti umu da „kuha“,
- opustiti se uz glazbu i prirodu,
- prespavati ideju i
- ponovno provjeriti istu ideju.

(Dryden i Vos, 2001)

R. Root-Bernsteins i M. Root-Bernsteins (citirano u Starko, 2010) navode trinaest alata za kreativno razmišljanje:

- 1. Promatranje** – kreativne osobe obraćaju pozornost na sva svoja osjetila,
- 2. Maštanje** – sposobnost uključivanja mašte omogućava kreativnim osobama dosjećanje prošlih događaja i osjećaja,
- 3. Izdvajanje** – pomaže kreativcima odvojiti osnovne podatke, ideje i slike od kompliciranijih,
- 4. Prepoznavanje obrazaca** – prepoznavanje obrazaca kao što su pojave u prirodi, jeziku, plesu ili matematici, prvi je korak pri njihovom ostvarenju,
- 5. Obrasci formiranja** – kreativne osobe spajaju već postojeće dijelove u nove i neobične,
- 6. Analogiziranje** – logičan je nastavak prepoznavanje i oblikovanje obrazaca,

7. **Razmišljanje tijelom** – kreativnim ljudima ideje prolaze tijelom prije dolaska u um,
8. **Suosjećanje** – uživljanje u određeno stanje tijekom razmišljanja,
9. **Razmišljanje u različitim smjerovima,**
10. **Oblikovanje ideja prema postignućima drugih,**
11. **Poigravanje idejama,**
12. **Preobrazba ideja** – preobrazba znači mijenjati ideje iz jednog oblika u drugi ili pomicati ideje iz prethodnog alata za razmišljanje u sljedeći te,
13. **Sinteza** – pomaže pri usustavljanju ideja, osjećaja, slika i sjećanja.

2.9. Tehnike kreativnoga mišljenja

Tehnike kreativnoga mišljenja pomažu pri učenju i stvaranju novih ideja. Moguće ih je podijeliti u dvije skupine, navodi Ž. Rački (2009):

- tehnike koje ciljaju rješavati konkretni zadatak prikladnom manipulacijom, metodama i trikovima, a nazivaju se *tehnikama kreativnog rješavanja problema*.
- tehnike koje razvijaju kreativne sposobnosti pojedinaca i timova, a nazivaju se *tehnike treninga kreativnosti*.

Bognar (2004) navodi kako se, koristeći raznim tehnikama kreativnosti, djecu može naučiti aktivnom rješavanju problema, a upravo ta aktivnost i samostalnost ključ su uspjeha u daljnjoj budućnosti.

2.9.1. Tehnika Šest šešira

Treba spomenuti tehniku kreativnog mišljenja *Šest šešira* (Slika 4), autora Edwarda de Bona, koji u svojoj knjizi, *Šest šešira za razmišljanje*, navodi tehniku koja pomoću šest šešira može pomoći pri kreativnom razmišljanju i stvaranju novih ideja (Dryden i Vos, 2001):

Slika 4: Tehnika Šest šešira

Tehnika predstavlja jednostavan i učinkovit postupak kojim se potiče suradnja, povećava se produktivnost, kreativnost i inovativnost, navodi Bognar (2004).

Kako koristiti tehniku „Šest šešira“?

Potrebno je odabrati problem. Zatim odabrati jedan šešir, npr. bijeli te reći sve što znate o tom problemu. Zatim izabrati drugi šešir, npr. crveni i opet reći koji vam se osjećaji ili intuitivne misli javljaju s obzirom na postavljeni problem. Nadalje, nastaviti s izmjenom šešira sve dok se ne iskoriste svi šeširi. Redoslijed šešira, navodi J. Manktelow (citirano u Bognar, 2004), može biti proizvoljan, a može ga zadati voditelj ili ga mogu dogovoriti sami sudionici aktivnosti.

Nadalje, de Bonova tehnika *plus, minus i zanimljivo* također može koristiti pri učenju. Ova tehnika od učenika zahtijeva da odaberu nekonvencionalnu izjavu te da u tri stupca napišu sve pozitivne strane, sve negativne strane i konačno sve razloge zbog kojih bi ta izjava potencijalno mogla biti zanimljiva (Dryden i Vos, 2001).

2.9.2. *Oluja ideja*

Također treba spomenuti i *oluju ideja*¹ koju je prvi osmislio Alex F. Osborne 1939. godine. Somolanji i Bognar oluju ideja definiraju kao „strategiju kreativnoga rješavanja problema, smišljanja ideja i novih rješenja koja se bazira na slobodnom izražavanju ideja neovisno o njihovoj praktičnosti ili logičnosti“ (Somolanji, Bognar, 2008: 89). Osnovni smisao *oluje ideja* jest stvaranje ideja u grupnoj situaciji zasnovanoj na principu izostavljenog prosuđivanja. Oluja je ideja proces koji je najbolje provesti u skupini ljudi polazeći od sljedećih pravila:

- treba jasno i razumljivo postaviti problem,
- nekoga treba zadužiti da zapisuje sve ideje onim redoslijedom kojim su se događale,
- potreban je određen broj ljudi u skupini,
- nekoga treba ovlastiti kako bi pomogao ostvariti sljedeće upute:
- spriječiti prosuđivanje,
- svaka ideja se prihvaća i bilježi,
- ohrabriti učenike da nadograđuju ideje ostalih sudionika te ohrabljivati čudne i neobične ideje.

Manktelow (citirano u Bognar, 2004)

2.9.3. *Umne mape (umne karte ili paukovi dijagrami)*

Umne mape osmislio je Tony Buzan i one prezentiraju ideje, bilješke, informacije pomoću razgranatog crteža.

Kako izraditi umnu kartu?

Umna se mapa izrađuje tako što se na sredini lista papira upiše kraći naslov središnje teme. Za svaki podnaslov ili tematsku podgrupu nacrtava se nova grana koja izlazi iz središnje teme te se napiše što ona predstavlja. Iz svake grane moguće je nacrtati onoliko novih grana koliko smatramo da je potrebno za pojam koji razrađujemo. Treba crtati i zapisivati brzo, bez

¹ Engl. *brainstorming*. Alex F. Osborne bio je jedan od osnivača velike reklamne agencije Batten, Barton, Durstine and Osborne. Oluju ideja opisao je u svojoj knjizi *Primijenjena imaginacija*.
http://en.wikipedia.org/wiki/Alex_Faickney_Osborn.

zaustavljanja, prosuđivanja i preuređivanja jer su to linearne aktivnosti koje ometaju stvaranje umnih mapi. Za svaku granu može se odabrati neki simbol te ga se može obojiti drugačijom bojom. Tekst možemo istaknuti različitom veličinom, oblikom i bojom slova. Osim naslova, potrebno je pisati i bilješke. Na kraju, treba ostaviti dovoljno prostora za naknadno dodavanje novih elemenata (Bognar, 2004).

2.9.4. Tehnika *Provokacija*

Ova tehnika zahtijeva osmišljavanje neobične izjave – provokacije za koju znamo kako u danoj situaciji nije točna. Izjava mora biti toliko neobična da izazove šok i izbaci sudionike iz uobičajenog načina mišljenja. Prihvatanjem provokativne izjave, navodi Manktelow (citirano u Bognar, 2004), naše zdravorazumsko prosuđivanje privremeno se prekida te se stvaraju preduvjeti za osmišljavanje novih ideja.

2.9.5. *Slučajni pojmovi*

Slučajni pojmovi mogu biti riječi ili sličice, no moraju biti imenice. Mogu se dobiti izvlačenjem upisanih riječi ili sličica te nasumičnim izborom riječi u rječniku, novinama i sl. Važno je koristiti prvu riječ koju dobijemo. Jednom kad je riječ izabrana, zapisuju se njezina svojstva ili na što nas sve asocira. Tada razmatramo svaku stavku na našem popisu i razmišljamo kakve to veze ima s našim problemom.

Kako djeluje?

Kako je mozak samoorganizirajući sustav i vrlo je dobar u stvaranju veza, gotovo svaka slučajno izabrana riječ stimulira ideje o temi kojom se bavimo. Na taj način stvaramo, navodi Manktelow (citirano u Bognar, 2004), pretpostavke za pojavljivanje neobičnih ideja koje nam mogu poslužiti kao kreativna rješenja našeg problema.

L. Bognar (2012) navodi niz metodičkih postupaka kojima možemo potaknuti kreativnost učenika na nastavi, stvaralaštvo učenika te stvoriti pretpostavke za uspješnu nastavu: *morfološka analiza, sinektika, bionika, renatalizacija, provokacije, šest univerzalnih pitanja, kartice slučajnih pojmova, vođena fantazija, likovi iz bajki, činkvina (petostih) itd.* Neke od njih opisao je u *Poticanje kreativnosti budućih učitelja u nastavi*:

1. **Vođena fantazija** – učenike možemo na početku nastave opustiti uz aktivnost *Vođena fantazija*. Učenicima kažemo neka sjednu te se ugodno smjeste i opuste, a zatim uz prikladnu glazbu (ili bez nje) govorimo ili čitamo neki opuštajući tekst koji će pobuditi sva njihova osjetila.
2. **Postupci s pitanjima** – svaki učenik dobije papirić te na njega napiše pitanje u vezi s gradivom koje se obrađuje, a koje ga zanima. Papirići zatim kruže razredom, a one učenike koje također zanima već napisano pitanje, stavljaju jednu kvačicu, plus ili neki drugi dogovoreni znak pored pitanja. Na kraju se utvrđuju koja su pitanja dobila najviše glasova te se i izdvajaju. Pitanja se zatim podijele grupama te im se daje određeno vremensko razdoblje kako bi kreativno odgovorili na njih.
3. **Pet puta zašto** – u vezi s temom, koja se obrađuje na nastavi, svaka grupa treba najprije napisati jedno pitanje koje počinje riječju *zašto*. Poslije treba napisati još četiri pitanja koja također počinju sa *zašto*, a nadovezuju se na prethodno pitanje.²
4. **Šest univerzalnih pitanja** – polazi od pitanja: *što, kako, gdje, tko, kada, zašto*. Pitanja mogu biti postavljena na kocki ili u nekom grafičkom prikazu. O temi kojom se učenici bave na satu, treba postaviti po jedno pitanje sa svakom od ovih upitnih riječi.
5. **Sociodrama** – svaki član grupe opiše jednu situaciju iz svoga školovanja koja je ostala problematična. Grupa se zatim dogovara koju će od tih situacija odigrati, ali tako da onaj čija će se priča odigrati, određuje tko će odigrati koju ulogu. U igranju može sudjelovati i nastavnik/ca. Situacija se ne treba odigrati onako kako se uistinu dogodila, već se mogu odigrati i druga rješenja. Poslije se razgovara o problemu kojim su se učenici bavili.
6. **Dramatizacija** – velike su mogućnosti da učenici uprizore različite situacije u nastavi. Pri tome se mogu koristiti kostimi, lutke, različiti rekviziti, scenografija, mogu se snimiti kadrovi filmovi i sl.
7. **Grozdovi** – to je analitički postupak sličan umnoj mapi, samo što se pojam, koji se raščlanjuje, upisuje u krug, a njegove sastavnice u krugove pa se na kraju dobije grafički prikaz sličan grozdu (Prilog 1). Može se koristiti individualno, u paru ili u manjim grupama.

² Tehniku osmislio Chic Thompson (Bognar, 2004).

S. Bowkett (2007) navodi kako su sva djeca potencijalno kreativna te da se kreativnost razvija, ona nije urođena sposobnost. Kreativnost se javlja iz prirodne znatiželje koju svi ljudi posjeduju. U svojoj knjizi, *Jumpstart! Creativity – Games and activities for ages 7-14*, Bowkett (2007) navodi niz igara i tehnika pomoću kojih možemo potaknuti učeničku kreativnost. Također ću navesti neke:

Tehnika *Umjetnik i instruktor* – nastavnica izabere jedan objekt, predmet, životinju i sl. Zatim dijeli učenike u razredu tako da polovica njih budu umjetnici – crtači, a druga polovica instruktori. Instruktorima se daje papirić s nacrtanim predmetom. Instruktori potom apstraktno objašnjavaju umjetnicima izgled predmeta dok ga umjetnici na temelju objašnjenja crtaju. Kod učenika se razvija sposobnost pažnje i mašte.

Slaganje *alternative* – nastavnica na ploču zapiše jednu rečenicu, npr. Bowkett (2007) navodi rečenicu *Mačka sjedi na otiraču*. Zatim učenici umjesto imenice *mačka* smišljaju druge imenice koje će se sintaktički slagati s ostatkom rečenice. Nadalje, glagol *sjedi* mogu zamijeniti drugim glagolima, kao i prijedlog *na*. Smisao je ove aktivnosti smisliti što više kombinacija početne rečenice te na taj način potaknuti učenike na kreativno izražavanje.

Pokvareni telefon (org. Chinese Whispers) – nastavnica započinje igru u krugu te učeniku do sebe govori poruku/ rečenicu koju nitko ne smije čuti. Zatim učenik tu poruku prenosi dalje drugom učeniku te tako do završetka kruga. Cilj je ove aktivnosti da prvotna poruka stigne do posljednjeg učenika koji će ju onda naglas izreći. Vrlo se često događa da se poruka tijekom prijenosa izmijeni, što je cilj ove aktivnosti. Nova je poruka obogaćena drugim detaljima i idejama.

2.10. Kreativnost u školskom okruženju i nastavnom procesu

Poticanje kreativnosti u školskom okruženju, navodi Bognar (2004), važna je zadaća suvremene škole kojoj su na prvom mjestu potrebe svakog učenika. U školama gdje se njeguje kreativnost, školsko osoblje nastoji smanjiti stres i anksioznost kod učenika, proces se vrjednuje više od proizvoda, uklanja se vremensko ograničenje aktivnosti u kojima sudjeluju učenici, uspostavlja se slobodno ozračje, dok se samoizražavanje ohrabruje. Nadalje, djeca se ohrabruju, navode P. J. Isenberg i M. R. Jalongo (citirano u Bognar, 2004), za razmjenu ideja te se natjecanje i nagrađivanje nastoji što manje koristiti. Škola koja razvija kreativnost učinkovitija je od one koja to ne čini jer na prvo mjesto stavlja stvaralaštvo i slobodu svakog učenika, a ne pamćenje nepotrebnih činjenica (Bognar, 2004). U svom su istraživanju, *Kreativnost osnovnoškolskih učitelja*, A. Štefančić i V. Bedeković (2009) ustvrdile da je način praćenja i ocjenjivanja učenika, motivacija i poticaj za postizanje školskog uspjeha, ali i za njihov kreativni razvoj u različitim područjima školskih aktivnosti. Također, uključivanje roditelja i članova uže i šire obitelji, pozitivno utječe na poticanje kreativnog izraza, kako u svakodnevnim nastavnim aktivnostima, tako i u brojnim izvannastavnim aktivnostima.

Thorne (2007) navodi nekoliko savjeta kako škole mogu poticati inovativnost i kreativnosti:

- a) Stvoriti školsko okruženje gdje se potiču dobre ideje. Razvijati „duh poduzetništva“,
- b) Prepoznati inovativnost te poticati osoblje škole i učenike na zajedničku suradnju,
- c) Potaknuti nekoliko individua na proaktivni pristup u poticanju kreativnosti,
- d) Izbjegavati kritičnost. Poticati vrjednovanje i povratnu informaciju za unaprjeđivanje ideja,
- e) Razvijati povjerenje i slobodan duh,
- f) Poticati samosvijest te stvoriti okruženje u kojem će učenici biti potaknuti za stvaranje ideja,
- g) Uvažavati svakog člana grupe i njegove ideje,
- h) Ostvarivati suradnju s roditeljima i lokalnom zajednicom,
- i) Pozivati kreativne osobe da sudjeluju u radu škole. Upoznavati učenike s različitim kreativnim zanimanjima,

- j) Poticati suradnju među nastavnicima te razmjenu ideja,
- k) Pojednostaviti postupke vrjednovanja, donošenja odluka i povratnih informacija, čime se povećava brzina provođenja kreativnosti,
- l) Nagraditi individualce koji razmišljaju drugačije. Težiti biti škola koja će postati primjer drugima.

Kreativnost potiče kvalitetu nastave, navodi Bognar (2012), i čini ju učinkovitijom od uobičajene nastave koja pati od dosade i da bi se uopće odvijala, zasniva se na strahu i raznim vrstama pritiska. Kreativna se pak nastava zasniva na slobodi, a ne strahu. Kreativnost ne treba ograničiti na jedno područje i darovite učenike, već se ona treba prožimati kroz različita područja odgojnog djelovanja. „Poticanje kreativnosti treba biti jedan od programskih zadataka i orijentacija suvremene škole za što je potrebno osigurati vrijeme u redovnom nastavnom procesu“ (Bognar, 2004: 14).

R. Jukić (2009) u svom radu, *Projektna nastava i kreativnost*, govori o povezanosti projektne nastave s poticanjem kreativnosti učenika u nastavnom procesu. Projektnu je nastavu definirala kao strukturiranu cjelinu u prilagodljivim smjernicama sa značajkama koje karakterizira aktivno učenje. Predstavlja svrhovit i organiziran proces učenja u kojem učenici, u grupama ili samostalno, prema planiranom projektu, istražujući dolaze do novih spoznaja (Jukić, 2009). Projektna nastava³ potiče intelektualnu radoznalost, učenici imaju priliku upoznati i primijeniti široki spektar različitih metoda rada, suočiti se s nepredviđenim problemskim situacijama i njihovim rješavanjem, uvažavaju se individualne sposobnosti učenika, razvija se suradničko učenje i samostalnost, (samo)odgovornost, pozitivni odnos prema učenju i dr. Projektna je nastava samo jedan od oblika iskustvenog učenja kojim se želi obogatiti i nadopuniti uobičajena nastava. Od nastavnika se traži mnogo planiranja u pripremi i realizaciji, no to donosi mnogostruku korist i zadovoljstvo u nastavi.

³ Začetnikom ideje o *projektnoj nastavi* smatra se američki pedagog John Dewey (1859.-1952.), navodi Munjiza (citirano u Jukić, 2009), koji se zalagao za obrazovanje usmjereno na dijete.

Torrance (citirano u Bognar i Kragulj, 2011) navodi pet principa za poticanje kreativnog ponašanja učenika:

1. Biti pažljiv prema neobičnim pitanjima,
2. Biti pažljiv prema maštovitim i neobičnim idejama,
3. Pokazati učenicima da njihove ideje imaju vrijednost,
4. Povremeno dati učenicima mogućnost da nešto praktično urade bez ocjene,
5. Povezati vrjednovanje s uzrocima i posljedicama.

U takvoj nastavi, u kojoj su prisutni navedeni principi, učenike ohrabrujemo da uočavaju probleme i postavljaju pitanja. To je nastava u kojoj nastavnik ne nameće svoje mišljenje i svoja rješenja nego je otvoren za nove mogućnosti (Bognar, 2012).

Leitkam i Bognar (2009) proučavali su poticanje kreativnosti u nastavi hrvatskoga jezika. Navode kako djetetu treba omogućiti kreativnost, a to znači pružiti mu slobodu kako bi se razvio u jedinstvenu ličnost koja će biti sposobna doprinijeti razvitku društva u kojem živi. Navode da je sloboda izražavanja također bitan preduvjet za razvoj takve ličnosti. Bez slobode se teško može govoriti o kreativnosti, a time i razvoju djetetove osobnosti.

Zaključno, potrebno je poticati problemsko-stvaralačku nastavu u kojoj su učenici aktivni sudionici odgojno-obrazovnog procesa s ciljem poticanja stvaralaštva i suradničkog učenja. Nužno je stvoriti pozitivnu školsku klimu, učenicima omogućiti samostalno razvijanje sposobnosti i ideja, podržavati ih u njihovim odlukama, kreativnom izražavanju, pisanju i razmišljanju. Maslow (citirano u Bognar, 2012) navodi kako djecu treba učiti da postanu kreativni kako bi bili u mogućnosti inovirati i improvizirati. Djeca bi se trebala osjećati ugodno u promjenama i inovacijama te ako je moguće uživati u tim promjenama.

2.11. Kreativnost nastavnika

M. Matijević (2009) za kreativne učitelje/učiteljice u svom radu, *Od reproduktivnog prema kreativnom učitelju*, navodi u zborniku *Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju* sljedeće:

Kreativni učitelj ili učiteljica je stalno u nekom akcijskom istraživanju. On ili ona shvaćaju svoj rad kao stalno istraživanje i kreiranje novih pedagoških scenarija u kojima će sudjelovati zajedno sa svojim učenicima. Takvi učitelji ili učiteljice nastoje u svakoj nastavnoj epizodi organizirati događanje učenika odnosno aktivno sudjelovanje u nekoj iskustvenoj situaciji. (Matijević, 2009: 18)

Matijević (2009) navodi sljedeće karakteristike ponašanja kreativog učitelja ili učiteljice:

- za svaki susret s učenicima dolaze s novim scenarijima i novim nastavnim materijalima,
- umjesto udžbenika koriste znanstvenopopularne i umjetničke tekstove za kreativne aktivnosti učenika,
- stalno uče, (formalno i neformalno učenje),
- prezentiraju vlastite metodičke scenarije, materijale i projekte na stručnim susretima,
- objavljuju stručne tekstove u časopisima ili na web portalima,
- istražuju (akcijska istraživanja), provjeravaju vlastite ideje,
- uvijek imaju nove ideje za zajedničke aktivnosti s učenicima,
- svaku tuđu ideju obogate i mijenjaju,
- znatiželjni – sve ih zanima, širok spektar interesa,
- pregledavaju tuđe ideje na internetu,
- čitaju najnovije knjige iz područja metodike, pedagogije i psihologije,
- prate stručne i znanstvene tekstove u časopisima,
- prilagođavaju metodičke scenarije konkretnim učenicima,
- surađuju s drugim kreativnim učiteljicama i učiteljima, potiču ozračje za učenje u školi gdje rade te

- preferiraju aktivne oblike učenja kao što su projektna i istraživačka nastava, radionice, odnosno realiziranje programa shvaćaju kao događanje učenika u raznim kreativnim situacijama.

Štefančić i Bedeković (2009) navode sljedeće karakteristike suvremenog učitelja: „Od suvremenog učitelja se, prije svega, traži kreativnost i smisao za stvaralaštvo, sposobnost uočavanja razlika među učenicima i predviđanje mogućih smjerova njihovog kreativnog razvoja“ (Štefančić i Bedeković, 2009: 192).

R. J. Sternberg i W. M. Williams (1996) navode kako nastavnici trebaju biti uzor svojim učenicima te na taj način razvijati i poticati učeničku kreativnost, prvenstveno ističući i pokazujući svoju kreativnost. Oni to nazivaju „be a role model“⁴. Nadalje, V. Buljubašić-Kuzmanović i K. Kobaš (2009) u svom istraživanju, *Prilog ispitivanju nekih odrednica kreativnosti kod učitelja i studenata*, navode da ako želimo razvijati kvalitetnu nastavu onda je prijeko potrebno inzistirati na stalnom i dinamičnom kreativnom radu koji uključuje aktivnost ne samo učenika, već i nastavnika. Nastavnici bi trebali razvijati svoju vlastitu kreativnost kako bi mogli utjecati na razvijanje kreativnosti svojih učenika. Solomanji i Kragulj (2009) navode kako su učitelji vrlo važni činitelji u realizaciji kreativnosti u odgojno-obrazovnom procesu, stoga je bitno da vlastitim stručnim usavršavanjem oslobode svoje kreativne potencijale te usvoje određene modele nastave, koji omogućavaju oslobađanje učeničke kreativnosti. Štefančić i Bedeković (2009) navode kako je učitelj glavni pokretač učenikove kreativnosti jer svojim radom učenicima pruža primjer. Također navode kako je razredno okruženje vrlo bitan činitelj poticanja učeničke kreativnosti.⁵ Nadalje, uočena povezanost stalnog stručnog usavršavanja te usmjerenosti ka cjeloživotnom učenju, ukazala je na moguće smjerove poboljšanja nastavne prakse usmjerene na poticanje kreativnosti osnovnoškolskih učitelja (Štefančić i Bedeković, 2009).

⁴ Biti uzor ili model.

⁵ Izgled učionice, obogaćen brojnim plakatima i učeničkim radovima, nastavnim sredstvima i pomagalicama te pozitivno psihološko okruženje u kojem vlada prihvaćanje, radna atmosfera i vedrina.

Držim da buduće nastavnike treba pripremiti za „drugačiju“ nastavu, gdje će svojim radom i idejama učenicima omogućiti slobodu izražavanja koja će rezultirati učeničkim stvaralaštvom. Oslobađajući i razvijajući svoju kreativnost, nastavnici razvijaju kreativnost svojih učenika. Takva je nastava uspješnija, posebnija, slobodnija, potiče suradnju i stvaralaštvo među učenicima te stvara ugodniju razrednu klimu.

3. Empirijski dio istraživanja

3.1. Kvalitativno istraživanje

Za kvalitativno je istraživanje bitno odrediti ključan fenomen proučavanja, podatci se prikupljaju od sudionika i razvijaju se protokoli za bilježenje podataka, navodi J. W. Creswell (2012). U kvalitativnom se istraživanju, umjesto korištenja statističkih podataka, analiziraju izjave ili slike koje opisuju središnji fenomen proučavanja, a izvješće kvalitativnog istraživanja sadrži veliku količinu prikupljenih podataka. Forme su prikupljanja podataka, u kvalitativnom istraživanju, promatranje, intervju, dokumenti te audiovizualni materijali, navodi Creswell (2012). Također je bitan i etički aspekt istraživanja. Sudionicima treba objasniti koja je svrha istraživanja, treba uvažavati njihove odgovore te razvijati povjerenje između sudionika i istraživača.

Budući da sam istraživala fenomen kreativnosti kroz praksu nastavnice hrvatskog jezika, sustavnim promatranjem, intervjuom, anketom, fotografiranjem, videozapisima, vrjednovanjem, riječ je o kvalitativnom istraživanju. Opisala sam plan i problem istraživanja, etički aspekt istraživanja te sam istaknula istraživačka pitanja.

3.2. Postupci i instrumenti prikupljanja podataka u kvalitativnom istraživanju

a) Sustavno promatranje

Sustavno je promatranje, navodi V. Mužić (2004), najprirodniji i najizravniji način prikupljanja podataka. U njemu se polazi od empirije odgoja i obrazovanja. Sustavno promatranje može biti **promatranje pomoću tehničkih pomagala** (videozapis, magnetofon ili kazetofon) te **promatranje i bilježenje promotrenog po promatraču**. Tehničkim se snimanjem osigurava objektivnost što nije uvijek slučaj kod ljudskog promatranja i bilježenja. Inačica sustavnog promatranja jest i **sudjelujuće promatranje**. U njemu promatrač svjesno sudjeluje u aktivnostima, interesima i emocijama grupe koju promatra. Podatci su time pouzdaniji od onih kod „vanjskog“ promatranja. No može se javiti problem objektivnosti promatrača jer nije moguće simultano vođenje bilježaka, već se jedino videozapisom ili pamćenjem promatrača mogu obraditi podatci. **Samopromatranje** je pak, navodi Mužić (2004), također inačica sustavnog promatranja u kojem nije moguće izbjeći elemente subjektivnosti.

b) Intervju

Intervju je, navodi Mužić (2004), naljudskiji način prikupljanja podataka jer ispitanici osobno sudjeluju u razgovoru. Razlikuje **vezani** i **slobodni** intervju. Kod vezanog intervjua podsjetnik sadrži točno određena pitanja ili redoslijed sadržaja koji tim pitanjima treba obuhvatiti. Kod slobodnog intervjua pitanja su tek ishodište za vođenje razgovora. Također Mužić (2004) razlikuje **individualni** i **grupni** intervju. Grupni intervju, navodi Patton (2002), odvija se u manjoj skupini sudionika koji odgovaraju na pitanja voditelja. Sudionici slušaju odgovore ostalih i u tom kontekstu mogu davati svoje odgovore. Grupa se, u kojoj se provodi intervju, može sastojati od 6 do 12 sudionika, a broj pitanja ne treba prelaziti deset radi toga da svi sudionici mogu odgovoriti na njih. Polazi se od postavljanja važnijih pitanja ka onima manje važnim. Taj se oblik intervjua može koristiti za intervjuiranje učenika s ciljem dobivanja njihovog viđenja ostvarenja kritičko-refleksivne prakse nastavnika, navode Patton i Lewis (citirano u Patton, 2002).

M. Q. Patton pak (2002) navodi tri vrste kvalitativnog intervjua:

- 1. Informativni konverzacijski intervju** – zasniva se na spontanom postavljanju pitanja u prirodnoj interakciji. Taj se oblik intervjua koristi u sudjelujućem terenskom istraživanju.
- 2. Standardizirani otvoreni intervju** – podrazumijeva postavljanje jednakih pitanja svim ispitanicima i to istim redoslijedom. Koriste se pitanja otvorenog tipa.
- 3. Kreativni intervju** – prilagođen je situaciji, prikladan, vjerodostojan i koristan.

Patton (2002) također navodi i savjete za postavljanje pitanja u kvalitativnom intervjuu:

- Prije no što započnete s intervjuom, porazgovarajte nakratko s ispitanikom na neformalan način kako bi ga oslobodili treme,
- Objasnite ispitaniku značaj istraživanja,
- Složenija pitanja ostavite za kraj,
- Postavljajte otvorena pitanja. Pitanja postavite tako da omogućite ispitaniku davanje odgovora svojim riječima,
- Izbjegavajte pitanja na koja se može odgovoriti s Da ili Ne,
- Postavljajte jasna pitanja,
- Nemojte u istom pitanju postaviti više pitanja, već samo jedno,
- Osoba koja postavlja pitanja trebala bi govoriti manje od osobe koja odgovara na pitanja,
- Izbjegavati procjenjivanje odgovora,
- Ne dovodite ispitanika u nelagodnu situaciju,
- Ukoliko ispitanik osjeća nelagodu u vezi s nekim pitanjem, to pitanje možete preskočiti i ponoviti ga kasnije,
- Ako razgovarate o nekoj nelagodnoj situaciji, zamolite ispitanika da opiše ponašanje drugih osoba, kao i svoje ponašanje u toj situaciji,
- Ne mijenjajte često teme o kojima postavljate pitanja i
- Nastojite izbjegavati sugestivna pitanja.

Provodeći intervju s učenicima također sam se pridržavala navedenih savjeta koji su mi bili od velike koristi. Vrlo je važno ispitanike na početku opustiti te im objasniti svrhu intervjuja u kojem sudjeluju. Učenicima sam nastojala postavljati jasna i otvorena pitanja. Pridržavala sam se određenog reda u postavljanju pitanja kako ih ne bih previše zbunila te sam nastojala postavljati pitanja koja se tiču isključivo fenomena kreativnosti.

3.3. Kvalitativna analiza podataka

Ona pretpostavlja, navodi Mužić (2004), instrumentarij prikupljanja podataka (npr. sustavno promatranje, slobodni individualni i skupni intervju, analiza dokumentacije i dr.), a često se primjenjuje kod nekih specifičnih istraživanja. Kvalitativna analiza ima svoj tijek, navode Miles i Huberman (citirano u Mužić, 2004):

- a) redukciju podataka,
- b) sređivanje podataka i
- c) izvođenje zaključka.

Na svakom sam nastavnom satu pokušala prikupiti što više podataka koji bi mi kasnije poslužili pri izradi istraživanja. Nastavni sam proces sustavno promatrala te bilježila sate, fotografirala i snimala učenike, njihove radove, nastavnicu, učionicu hrvatskog jezika te školsko okruženje. Poslije svakog nastavnog sata pisala sam izvještaj koji sam kasnije objedinila u poglavlju *Sustavno promatranje nastave*. Na kraju sam istraživanja, u poglavlju *Interpretacija i rasprava*, zaključno opisala fenomen kreativosti kroz aspekt učenika, nastavnika i nastave hrvatskog jezika.

3.4. Studija slučaja

Studija je slučaja „istraživanje o stupnju djelovanja“, navode Nisbet i Watt (citirano u Cohen, Manion i Morrison, 2005). Ona pruža jedinstven primjer stvarnih situacija u kojima se nalaze ljudi, kako bi se jasnije razumjele ideje, nego prikazujući ih apstraktnim teorijama ili načelima, navode Cohen, Manion i Morrison (2005). Hitchcock i Hughes (citirano u Cohen, Manion i Morrison, 2005) ističu kako je studija slučaja osobito vrijedan pristup kada istraživač ima malo kontrole nad zbivanjima. Navode nekoliko obilježja studije slučaja:

- Opisuje događaje koji su važni za slučaj,
- Daje kronološki slijed događaja,
- Kombinacija je opisa događaja i analize slučaja,
- Usredotočena je na pojedine sudionike ili grupe te nastoji razumijeti njihove percepcije događaja,
- Ističu se specifični događaji koji su relevantni za predmet proučavanja,
- Istraživač je integralno uključen u slučaj te
- Izvještajem se nastoje prikazati svi podatci.

Merriam (citirano u Cohen, Manion i Morrison, 2005) navodi tri tipa studije slučaja:

1. **deskriptivnu** – opisna studija slučaja,
2. **interpretativnu** – razvija pojmovne kategorije induktivno kako bi se ispitale početne pretpostavke te
3. **evaluacijsku** – vrjednovanjem se objašnjava studija slučaja.

Istraživanje na temu *Stvaralaštvo učenika viših razreda osnovne škole u nastavi hrvatskog jezika* također je studija slučaja jer se fenomen kreativnosti učenika nastoji razumijeti polazeći od prakse nastavnice koja je brojnim primjerima istaknula svoju kreativnost. U poglavlju *Interpretacija i rasprava* to je i objašnjeno.

3.5. Kontekst istraživanja

Nakon dogovora s mentorom, doc. dr. sc. Brankom Bognarom, oko teme diplomskoga rada, započela sam s potragom škole u kojoj bih mogla provesti istraživanje. Kako nisam uspjela pronaći školu u kojoj bih mogla započeti s istraživanjem, pomoć sam potražila od mentora i njegove asistentice, prof. Ružice Pažin-Ilakovac. Ubrzo su me obavijestili kako bih istraživanje mogla provesti u *Osnovnoj školi „Dobriša Cesarić“ Osijek* u Osijeku. Po dolasku u školu javila sam se pedagoginji, prof. Ladi Ilić-Puharić, koja me je uputila kod nastavnice Biserke Vajlandić. Nastavnica je već ranije bila obaviještena o mom dolasku. Kažu da je prvi dojam najbitniji, a mene je nastavnica Vajlandić „osvojila“ prvim susretom.

Učiteljica-savjetnica hrvatskoga jezika s tridesettrogodišnjim iskustvom

Biserka Vajlandić rođena je u Osijeku gdje 1962. godine polazi u prvi razred OŠ *Jovan i Milena Radivojević*, današnju OŠ Dobriše Cesarića, te već u prvim godinama školovanja pokazuje izuzetno zanimanje za hrvatski jezik, prije svega zbog svoje tadašnje učiteljice hrvatskoga jezika. Nada se da je bar dio njezinog načina rada i ljubavi za predmet uspjela ponijeti sa sobom na svome profesionalnom putu. Upravo ta ljubav odredit će njezino buduće zanimanje jer je već s dvanaest godina znala što želi studirati i čime se želi baviti.

Prvih godina radila je kao školska knjižničarka. Iako taj posao ima svojih čari, potpuno joj je zadovoljstvo pružio prelazak u nastavu i rad s učenicima. Tijekom godina svoga rada vodila je mnoge izvannastavne aktivnosti, no teško se odlučuje kojoj od tih dviju velikih ljubavi dati prednost: radu s literatima ili vođenju dodatne nastave hrvatskoga jezika. Nagrade i priznanja za rad s navedenim dvjema skupinama izvannastavnih aktivnosti mnogobrojne su. Ipak, većina se njezinog rada odvija u učionici. Ne zna može li reći da je rad s mladim ljudima smisao njezinog života, no svakako ju rad oplemenjuje, obogaćuje i čini beskrajno sretnom. Tijekom svih tih godina u svakom je učeniku pokušala osvijestiti ljubav prema hrvatskoj riječi, otkriti mu sve tajne i ljepotu hrvatskoga jezika, razviti svijest o ulozi jezika i umjetnosti. Takav je pristup pokušala prenijeti i na osam mladih nastavnica kojima je tijekom svog radnog vijeka bila mentoricom, ali i na studente *Filozofskog fakulteta* u Osijeku kojima je mentorica već nekoliko godina. Taj ju rad, kaže, obogaćuje jer i sama gleda i sluša mlade ljude te usvaja njihove inovativne i svježije ideje te sve novosti suvremene metodike.

Članica je *Povjerenstva za polaganje stručnoga ispita profesora hrvatskoga jezika* nekoliko godina i *Državnoga povjerenstva natjecanja u poznavanju hrvatskoga jezika* kao sastavljačica zadataka za sve razine natjecanja.

Iako je svoj rad pokušala sažeti u nekoliko rečenica, smatra da bi o tome najbolje govorili učenici, od kojih su danas mnogi, a na to je vrlo ponosna, uspješni profesori hrvatskoga jezika.

Smatra se sretnicom jer i danas, nakon trideset i tri godine radnoga iskustva, radosno ulazi u učionicu i raduje se početku svake školske godine:

„Nikada nisi star ili nemaš toliko iskustva da ne bi mogao nešto novo naučiti od drugih. Mislim da upravo ova rečenica pokazuje moj način razmišljanja o radu.“ (B. Vajlandić, osobna komunikacija, 17. 8. 2012.)

Osnovna škola „Dobriša Cesarić“ Osijek u Osijeku osnovana je 1939. godine. Od školske godine (2006./2007.), OŠ Dobriše Cesarića, četvrta je osnovna škola u Osijeku koja radi u jednoj smjeni. Također, za učenike prvih i drugih razreda omogućen je i produženi boravak. Škola već 25 godina izdaje školske novine *Mlado klasje*. Slika 5 prikazuje školsko predvorje s brojnim učeničkim radovima, a školski hodnik također obiluje učeničkim radovima.

Slika 5: Školsko predvorje s učeničkim radovima

Slika 6: *Razmještaj stolova za suradničko učenje*

Zamijetila sam da u školi vlada pozitivno ozračje i suradnja nastavnika i učenika. Škola također pruža učenicima mnogo izvannastavnih aktivnosti, npr. zbor, dramsku družinu, školski bend, izviđače, plesne skupine, recitatore i dr. Nadalje, učionica je za hrvatski jezik inače razmještena tako da učenici u svojim klupama sjede po grupama (Slika 6). Smatram da se na taj način potiče suradničko učenje među učenicima, ali im dozvoljava i razvijanje njihove osobne kreativnosti i stvaralaštva. Učenici su opušteniji, slobodniji i otvoreniji za nove ideje. Slika 7 prikazuje brojne kreativne plakate koje su učenici šestih i osmih razreda samostalno izradili. Učionica obiluje plakatima koji služe kao podsjetnik na određene nastavne jedinice.

Slika 7: Plakati u učionici za hrvatski jezik

Razredi u kojima sam provodila istraživanje, *Stvaralaštvo učenika viših razreda osnovne škole u nastavi hrvatskog jezika*, bili su 6. a razred i 6. b razred. Istraživanje je trajalo od 13. travnja 2012. do 1. lipnja iste godine. Nastavu je provodila nastavnica Biserka Vajlandić te pripravnica.

3.6. Problem istraživanja i istraživačka pitanja

Problem istraživanja odnosio se na poticanje stvaralaštva učenika predmetne nastave hrvatskoga jezika pokrivajući različita područja tog predmeta. Istraživala sam fenomen kreativnosti polazeći od prakse nastavnice.

Budući da sam u sklopu završnoga rada već provodila istraživanje te prisustvovala nastavi, ovo mi istraživanje nije predstavljalo problem. Zanimalo me kojim se to postupcima i tehnikama potiče stvaralaštvo učenika viših razreda osnovne škole u nastavi hrvatskoga jezika, koliko je stvaralaštvo uopće zastupljeno i sl. Kako bi učenici što uspješnije razumijeli i naučili novo gradivo, vrlo je bitno da su kreativni. Kreativnost je značajna odrednica uspješnog učenja i stvaranja. Kreativnost treba poticati raznim tehnikama kreativnog mišljenja, a učenicima treba omogućiti kreativno stvaranje na nastavi. Istraživačka pitanja kojima sam se bavila u istraživanju bila su sljedeća:

- *Kako potaknuti učenike na kreativno pisanje i izražavanje?*
- *Kako potaknuti učenike na stvaralaštvo putem dramatizacije?*
- *Koliko kreativnost nastavnika utječe na razvijanje kreativnosti učenika?*

3.7. Etički aspekt kvalitativnog istraživanja

Nakon dogovora oko istraživanja s pedagoginjom Lodom Ilić-Puharić i nastavnicom Biserkom Vajlandić, dozvoljeno mi je učenike fotografirati i snimati. Budući da je nastavnica Vajlandić učiteljica-savjetnica i mentorica studentima *Filozofskog fakulteta* s Odsjeka kroatistike za praksu, roditelji su učenika već upoznati i obaviješteni za fotografiranje i snimanje.

3.8. Plan kvalitativnog istraživanja

U dogovoru s nastavnicom Biserkom Vajlandić, odlučile smo kako ću prisustvovati na pet nastavnih sati iz hrvatskoga jezika kao promatračica, a jedan ću nastavni sat samostalno voditi. Ciljeve, aktivnosti, podatke i kriterije, koje je provodila nastavnica Vajlandić, opisala sam u poglavlju *Sustavno promatranje nastave*.

Nastavni sat, koji bih samostalno vodila, planirala sam ustrojiti tako da učenike potaknem na stvaralačko prepričavanje (pisanje) i stvaralaštvo putem dramatizacije. Stvaralačkim pisanjem učenici razvijaju maštu i ideje, odnosno kreativnost. Aktivnosti koje sam namjeravala provesti odnosile bi se na kreativno pisanje i dramatizaciju, stoga bih se poslužila udžbenikom za 6. razred⁶ te sam namjeravala pripremiti početni tekst na koji bi se učenici nadovezali rečenicama. Podatke sam planirala sustavno bilježiti, fotografirati učenike i njihove radove, načiniti poneki videozapis, a za kraj bih podijelila listiće vrjednovanja. Sat bi trajao 45 minuta.

U tom sam kvalitativnom istraživanju koristila sljedeće postupke prikupljanja podataka:

1. **Sustavno promatranje** – tijekom kvalitativnog istraživanja vodila sam istraživački dnevnik te sustavno bilježila zapažanja.
2. **Fotografija** – fotografirala sam učenike, učeničke radove, školsko okruženje i učionicu hrvatskoga jezika kako bi mi fotografije kasnije poslužile u izradi empirijskoga dijela istraživanja.
3. **Videozapis** – neke sam dijelove nastavnog procesa i snimala jer sam ih smatrala zanimljivim i korisnim za svoj daljnji pedagoški rad.
4. **Listić vrjednovanja** – nakon sata, koji sam samostalno vodila, učenicima sam podijelila listić vrjednovanja kako bi izrazili svoje mišljenje o satu. Listić mi je poslužio kao povratna informacija o zadovoljstvu učenika nastavom koju sam vodila.
5. **Kreativni intervju** – na kraju sam kvalitativnog istraživanja provela intervju s učenicima (videozapis). Zanimalo me što misle o kreativnosti općenito, kako ju definiraju, kako bi oni unaprijedili kreativnost u nastavi hrvatskoga jezika, što misle o dramatizaciji u nastavi hrvatskoga jezika i dr.

⁶ Jukić, M., Kovač, S. (2009). *Hrvatska krijesnica 6 – udžbenik hrvatskoga jezika za 6. razred osnovne škole*. Zagreb: Ljevak.

6. **Anketa** – s nastavnicom sam provela anketu kako bih doznala što je za nju kreativnost, kako bi mi navela primjere kreativnosti svojih učenika na nastavi hrvatskoga jezika, kako ona u sklopu nastave hrvatskoga jezika potiče stvaralaštvo učenika, koje osjećaje povezuje s kreativnom i nekreativnom nastavom i dr.

3.9. Sustavno promatranje nastave

3.9.1. Aktivnost 1: Igra – dramatizacija ljudskih osobina (13. 4. 2012.)

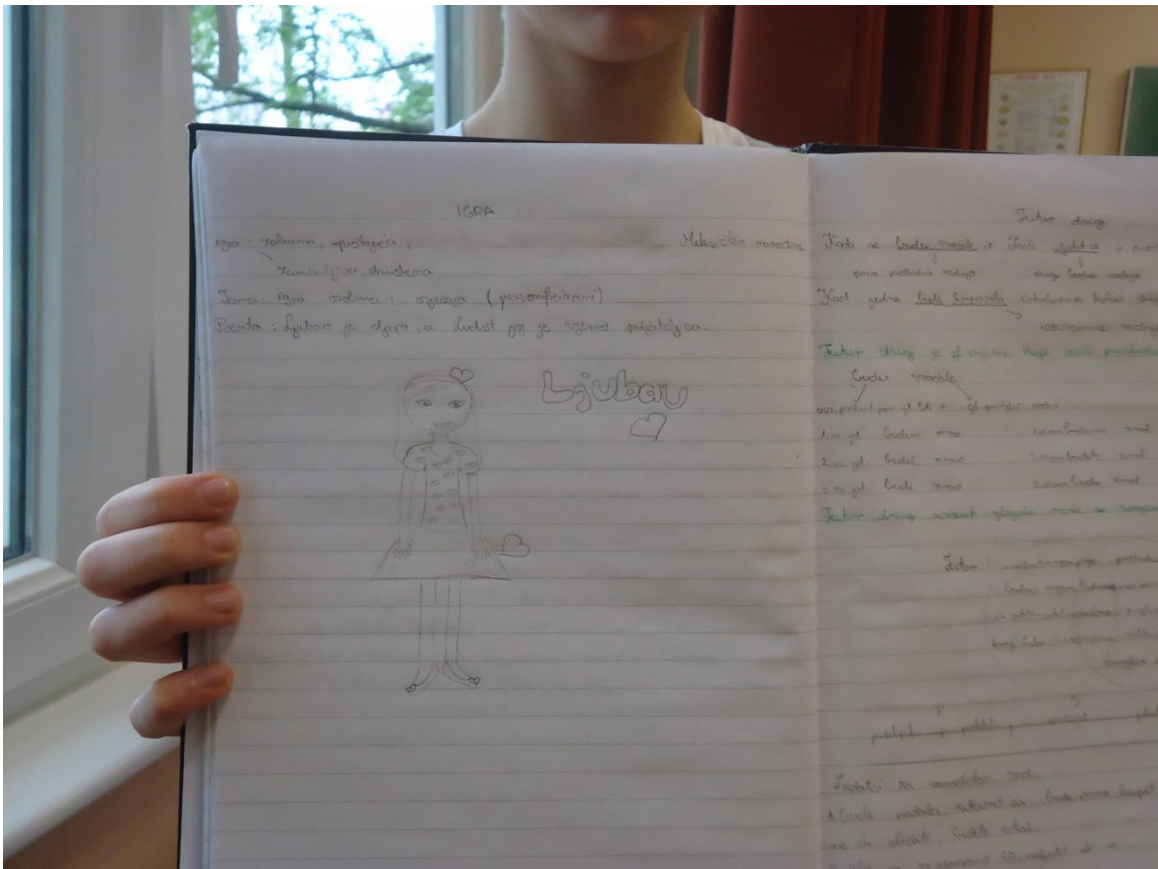
Cilj aktivnosti: Pomoći učenicima da usustave znanje o elementima dramskog teksta te razvijaju suradničko učenje. Potaknuti u učenika stvaralaštvo putem dramatizacije.

Opis sata i zapažanja: Istraživanje sam započela praćenjem nastave u 6. a razredu. Pri samom dolasku u školu oduševila me je svježina školskog prostora. Nastavnica, Biserka Vajlandić, me je dočekala te uvela u razred. Sat je započeo. Kako su učenici već naviknuti na studente i pripravnike, odmah su prihvatili moju prisutnost. Predstavila sam se te je sat započeo. Nastavnica ih je pozdravila te ih uputila da otvore svoje bilježnice i napišu središnji pojam u nju (IGRA). Olujom ideja trebali su napisati asocijacije na zadani pojam. Nakon određenog vremena nastavnica je prozivala nekolicinu učenika kako bi pročitali što su napisali („društvena“, „kobna“, „dosadna“, „teška“, „zanimljiva“, „računalna“, „poučna“, „opuštajuća“, „zabavna“). Nakon toga uslijedila je igra *pantomime* u paru. Javilo se dvoje učenika, a njihov je zadatak bio odglumiti jedno biće. Dvoje je učenika ispreplevši ruke predstavljalo jedno biće (Slika 8).

Slika 8: Igra pantomime u paru

Nastavnica je čitala tekst, a oni su gestama i mimikom dočarali osjećaje. Igra je poslužila kao najava današnje teme (*Igra – meksička narodna pripovijetka*). Otvorili su svoje udžbenike te razgovarali o tekstu i manje poznatim riječima. Nastavnica je prozivala učenike, a oni su tekst čitali naglas. Na ploču su zapisali naslov (*Meksička narodna: Igra*), manje poznate riječi (osobina, spletko, riskirati) te poantu teksta (*Ljubav je slijepa, a ludost joj je vjerna prijateljica*). Podijelila im je i nastavne listiće. Zatim je uslijedilo rješavanje nastavnih listića. Prvi su nastavni listić rješavali po grupama, a drugi u paru. Mogu primijetiti kako nastavnica vrlo rado koristi grupni i rad u paru. Na taj način potiče njihovu zajedničku suradnju. Nakon toga uslijedio je posljednji i najzanimljiviji zadatak. Učenici su podijeljeni u dvije velike skupine, crtače i glumce. Prvi su dobili zadatak da u ljudskom liku nacrtaju jednu od ljudskih osobina, dok su drugi dobili zadatak uprizoriti ljudske osobine (dosadu, ludost, znatiželju, oduševljenje, radost, sumnju, mrzovolju, oholost i ljubav). Nakon dogovora uslijedilo je uprizorenje i pokazivanje crteža (Slika 9). Na kraju su učenici izabrali najbolju glumicu koja je dobila i diplomu (istraživački dnevnik).

Slika 9: Crtež osobina u ljudskom liku

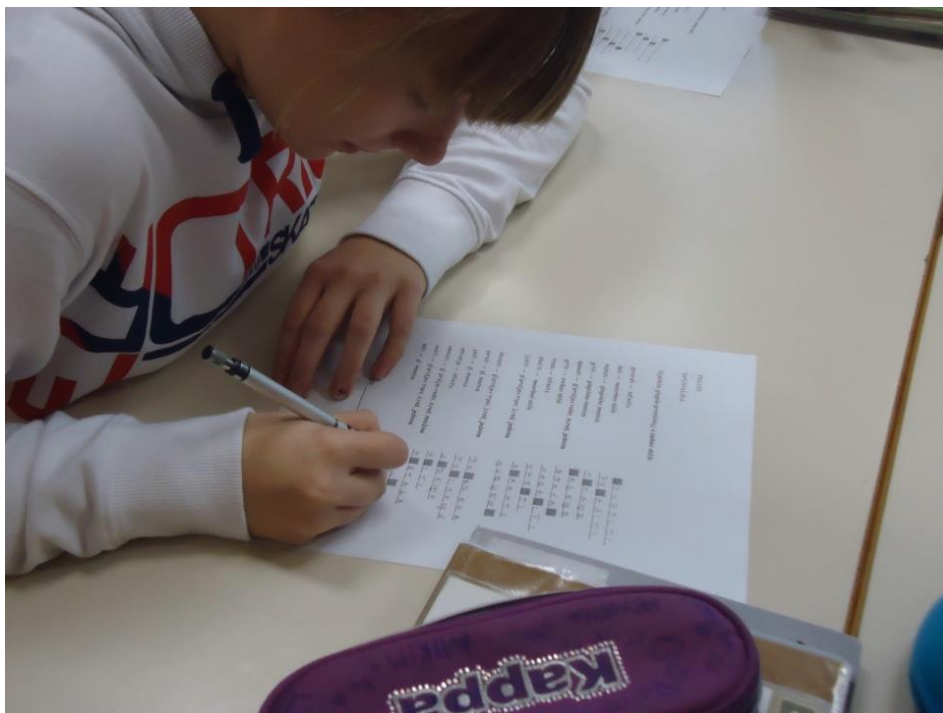
Svojim su crtežima i dramatizacijom učenici pokazali prisutnost stvaralaštva u nastavi hrvatskog jezika. Zadatak je bio da pola učenika nacrtaju osobine u ljudskom obliku, dok je druga polovica razreda trebala uprizoriti te iste osobine (istraživački dnevnik). Videozapisi⁷ pokazuju koliko su učenici bili slobodni i kreativni pri ostvarivanju zadatka uključujući suradnju, ali i samostalnost. Nastavnica je već od samog početka sata poticala učeničku kreativnost i međusobnu suradnju. Učenici su bili vrlo aktivni i stvaralački su pristupili rješavanju zadataka. Smatram da se učenikovo stvaralaštvo treba poticati tijekom cijelog nastavnog procesa te se učenicima treba omogućiti sloboda stvaranja i izražavanja.

⁷ <http://www.youtube.com/watch?v=q2eIQzT0GEE&feature=g-upl> i <http://www.youtube.com/watch?v=Yh0HMIEEE8k&feature=g-upl>.

3.9.2. Aktivnost 2: Izrada umne mape glagolskih vremena (17. 4. 2012.)

Cilj aktivnosti: Pomoći učenicima kako bi usustavili znanje o dosada naučenim glagolskim vremenima putem umne mape.

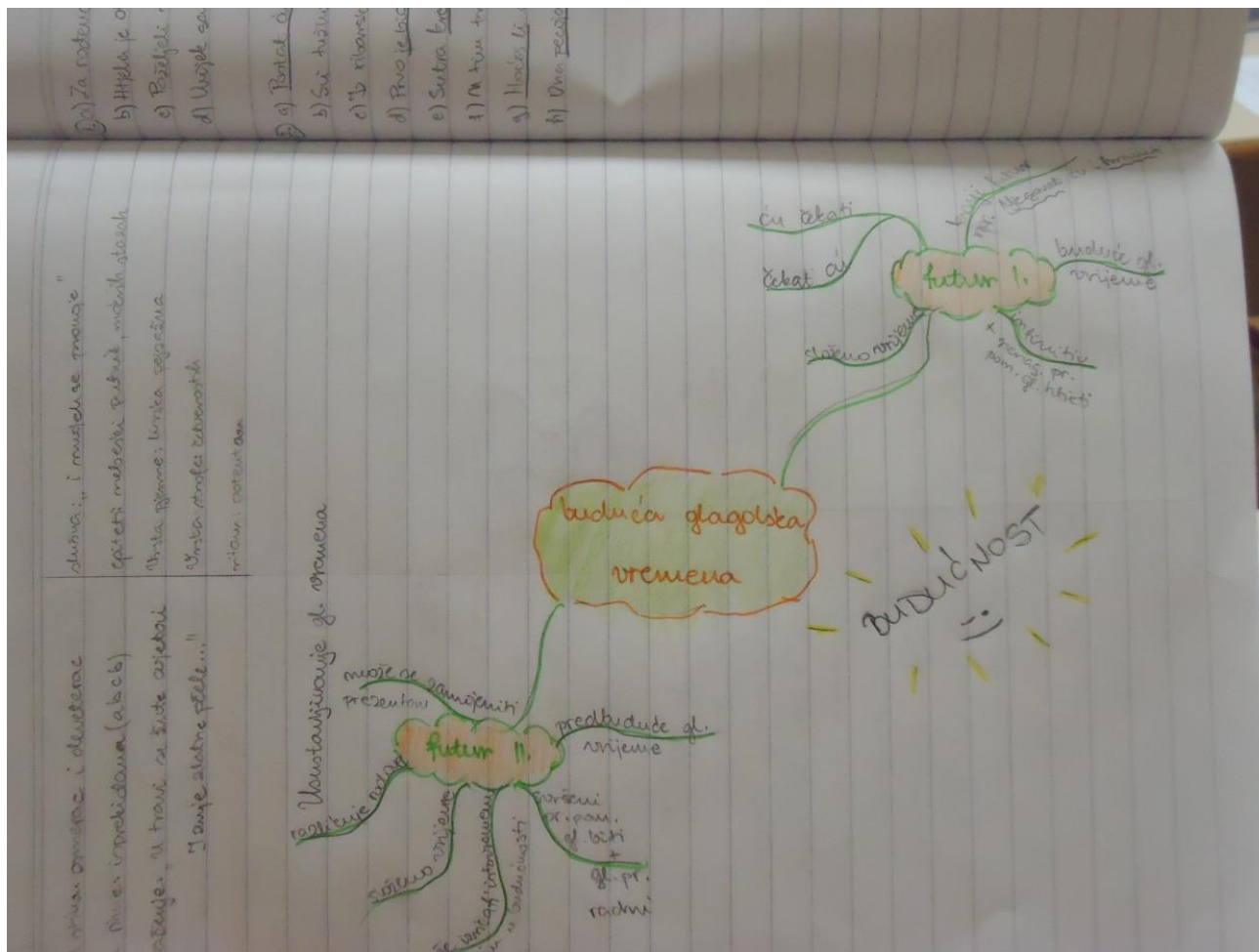
Opis sata i zapažanja: Današnji je nastavni sat vodila pripravnica. Na početku je sata vrlo lijepo pozdravila učenike te im podjelila ispunjaljke. Ispunjaljku je svaki učenik rješavao individualno (Slika 10).

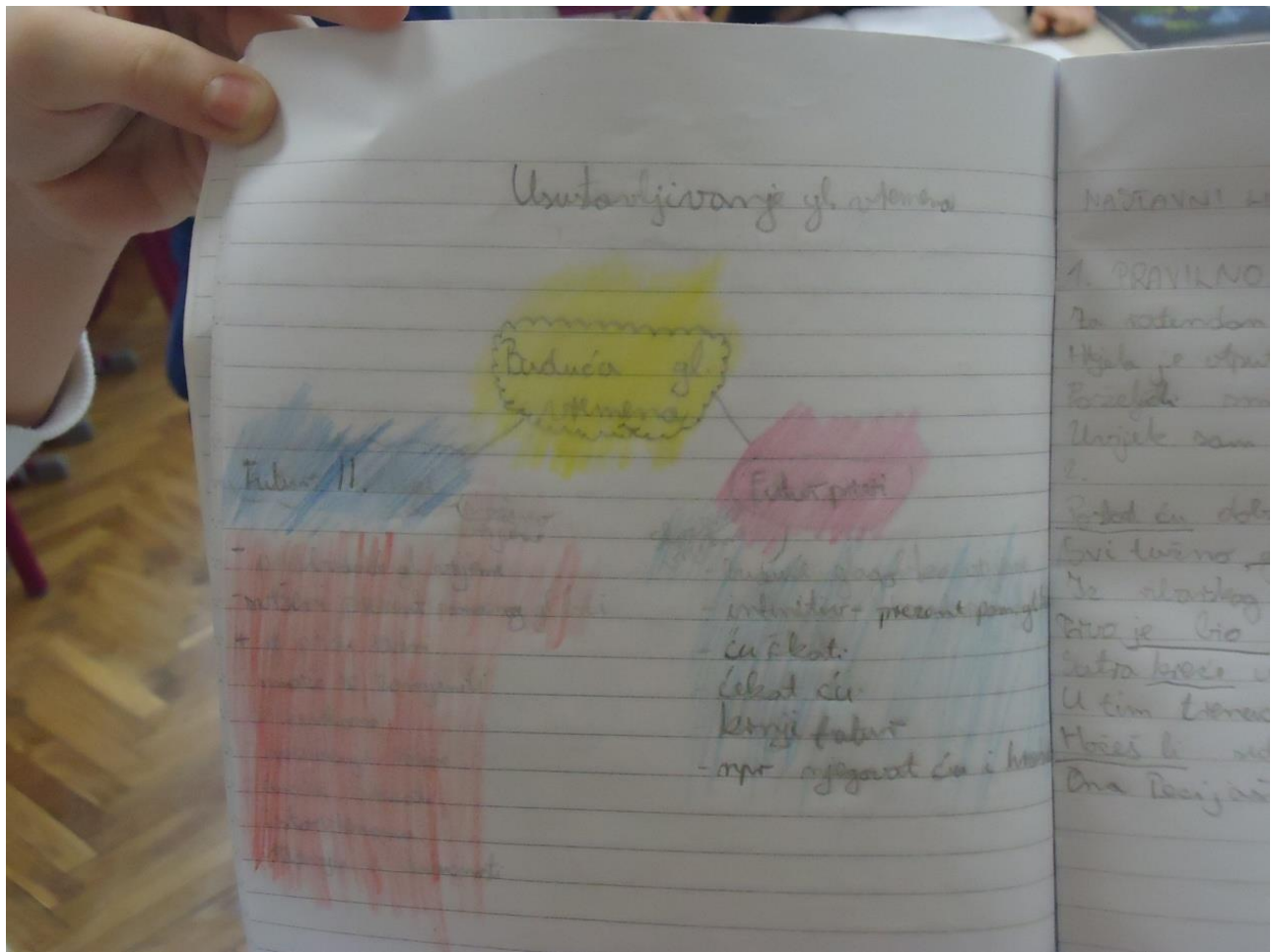
Slika 10: Rješavanje ispunjaljke na početku sata

Poslije rješavanja ispunjaljke učenici su naglas čitali rješenja, a nastavnica je redom prozivala učenike. Svaki je učenik imao priliku govoriti. Nekolicina je učenika pogrješno riješila pojedino polje ispunjaljke, no zamijetila sam da su se učenici međusobno ispravljali na spontan i opušten način. Nisam primijetila natjecateljski duh u razrednom okruženju, već spontano međusobno uvažavanje i prihvaćenje. Zatim je uslijedio grupni rad. Svatko je, u grupi, u svoju bilježnicu trebao izraditi *umnu mapu* prema dobivenim uputama. Grupe su dobile različita vremena (prošla, sadašnja i buduća). U učionici su stolovi postavljeni za 6 grupa. Dvije su grupe izrađivale umne mape za sadašnje vrijeme, dvije za prošla vremena, a dvije su pak grupe izrađivale umne mape

za buduća vremena. Slike 11 i 12 prikazuju umne mape dvaju učenika kojima je zadatak bio prikazati crtežom buduća vremena (istraživački dnevnik).

Slika 11: Umna mapa – buduća vremena

Slika 12: Crtež umne mape – buduća vremena

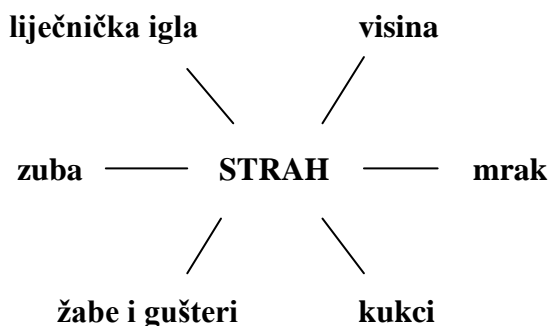
Usljedilo je izlaganje radova. Učenici su za kraj dobili nastavni listić te ga rješavali u paru.

Iako se radilo o satu ponavljanja, učenici su na vrlo opušten način utvrdili znanje o glagolskim vremenima. Umnom su mapom ponovili glagolska vremena (istraživački dnevnik). Pripravnica je vrlo kreativno osmislila nastavni sat u kojem je do izražaja došlo i učeničko znanje, ali i kreativnost. Ispunjaljka, umna mapa te grupni rad uvelike su omogućili učenicima slobodniji način ponavljanja glagolskih vremena.

3.9.3. Aktivnost 3: Interpretacija proznog teksta pomoću kreativnog pisanja, metode predviđanja i piramide (usustavljivanje) (9. 5. 2012.)

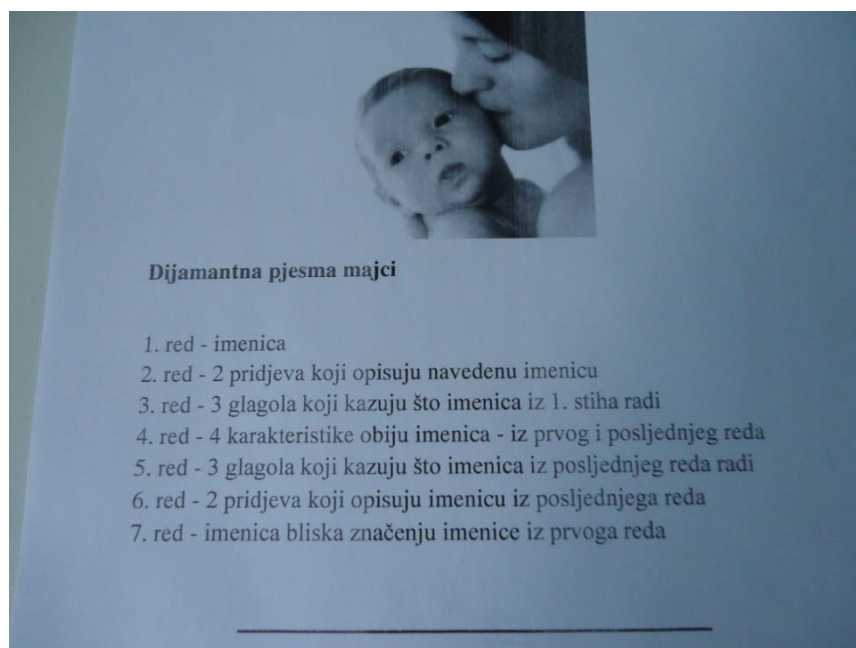
Cilj aktivnosti: Postići aktivno sudjelovanje svih učenika u čitanju predloška, potaknuti učenike na kreativno pisanje i zamišljanje vlastite priče. Poticanje javnog iznošenja vlastitih misli.

Opis sata i zapažanja: Sat je započeo pozdravom. U razredu je zavladao ugodna atmosfera. Razgovaralo se o ugodnim osjećajima. Učenici su nabrojali ugodne osjećaje koje poznaju („radost“, „sreća“, „zadovoljstvo“ i dr.). Zatim su razgovarali o neugodnim osjećajima. Zaključili su da je strah najneugodniji osjećaj. Učenici su otvorili svoje bilježnice te upisali središnji pojam (STRAH). Olujom su ideja u svoje bilježnice individualno zapisali asocijacije na zadani pojam. Zadatak je bio asocijacije zapisati pomoću imenica i pridjeva. Dok su učenici zapisivali svoja razmišljanja, nastavnica je podijelila kuverte s uputama. Zatim je nastavnica središnji pojam zapisala na ploču te ispisala učenička razmišljanja (istraživački dnevnik):

Nakon oluje ideja učenici su otvorili kuverte u kojima su se nalazile upute. U dvije su minute, grupnim radom, trebali riješiti zadatak. U kuvertama su se nalazile riječi koje su *metodom slaganice* trebali posložiti u izreku te ih usmeno i objasniti. Učenici su uspješno obavili zadatak. Slaganjem su dobili tri izreke: *U strahu su velike oči. Utjerao mu je strah u kosti. On je strah i trepet naše ulice.* Uslijedila je najava teksta, učenici su u bilježnice zapisali naslov teksta te ime i prezime autora (*Prežihov Voranc: Đurđice*). Uslijedio je razgovor o cvijetu đurđicama. Zatim je nastavnica na ploču zalijepila četiri ilustracije (dječak, kotlina, strah i đurđice). Učenici su zapisali istoimene riječi te dobili zadatak da na osnovu tih riječi, u pet rečenica, napišu priču. Za stvaranje priče imali su pet minuta. U međuvremenu je nastavnica podijelila nastavne listiće. Zatim je uslijedilo čitanje sastava. Nastavnica je prozivala učenike da pročitaju što su napisali. Zamijetila sam da su učenici bili vrlo kreativni i maštoviti pri literarnom stvaranju. Vrlo su vješto

uklopili zadane riječi u svoje sastave te ih na maštovit način upotrijebili pri pismenom izražavanju. Nakon čitanja učenici su otvorili svoje čitanke. Razgovarali su o nepoznatim riječima. Nakon toga učenici su dobili zadatak da *tablicom predviđanja* (Prilog 2), koja se nalazila na listiću, predvide što će se u tekstu dogoditi. Nastavnica je započela s čitanjem prvog dijela teksta, a zatim stala s čitanjem. Tada su učenici na svoje listiće, svatko za sebe, upisivali što će se dalje dogoditi u tekstu. Nastavnica je prozvala nekoliko učenika neka pročitaju što su zapisali, a nakon toga je pročitala što se uistinu dogodilo kako bi učenici u tablice mogli upisati stvarni tijek događanja. Zatim su postupak predviđanja ponovili još tri puta dok na kraju, u cijelosti, nisu pročitali tekst. Uslijedio je grupni rad. Ispod tablice predviđanja svaka je grupa imala različite zadatke. Zadatke su trebali riješiti unutar svoje grupe u tri minute. Uslijedila je objava rezultata. Glasnogovornici su grupa izložili rezultate. Budući da se bližio kraj sata, nastavnica je zadala domaću zadaću. Podijelila je nastavni listić (Slika 13) te su učenici dobili zadatak, za domaću zadaću, napisati *Dijamantnu pjesmu majci* budući da se približavao *Majčin dan* (istraživački dnevnik).

Slika 13: Domaća zadaća (*Dijamantna pjesma*)

Za kraj učenici su zajednički, pomoću *fabularne piramide* (Prilog 3), ponovili što su danas radili. Nastavnica je prozirnicom projicirala fabularnu piramidu te su učenici zajedničkim snagama ponovili osnovne činjenice o tekstu.

Olujom ideja nastavnica je učenike na vrlo spontan način uvela u temu. Držim da je uspješna motivacija korak ka uspješnom nastavnom satu. Učenici su na opušten način razgovarali o osjećajima. Metodom slagalice učenici su suradničkim učenjem došli do zajedničkog rješenja (istraživački dnevnik). Zatim je uslijedilo stvaralačko pisanje uključujući maštu. Učenici su upotrebljavajući četiri zadane riječi trebali napisati kraću priču u svega pet rečenica. Zamijetila sam da su napisali i više od pet rečenica. U pet su minuta osmislili vrlo kreativne priče. Nadalje, tablica predviđanja bila je pun pogodak. Do izražaja je došlo njihovo pismeno izražavanje, točnije stvaralačko izražavanje. Opet su trebali upotrijebiti maštu tijekom predviđanja fabule. Kreativnim su pisanjem predviđali tijek zbivanja u tekstu. Smatram da je takav način obrade gradiva puno učinkovitiji jer se potiče učeničko stvaralaštvo (istraživački dnevnik).

3.9.4. Aktivnost 4: Ponavljanje glagolskih oblika kroz nastavnu metodu igre (17. 5. 2012.)

Cilj aktivnosti: Omogućiti učenicima prepoznavanje, tvorbu i uporabu naučenih glagolskih oblika kroz metodu igre. Poticati samostalnost i kreativnost učenika, razvijati stvaralačke mogućnosti učenika, poticati suradničko učenje i natjecateljski duh.

Opis sata i zapažanja: Današnji sam nastavni sat pratila u 6. b razredu. Kada sam ušla u razred, učenici su me s oduševljenjem prihvatili. Predstavila sam se te je sat započeo. Na početku sata nastavnica je pozdravila učenike te su započeli s *igrom asocijacije* koja je bila prikazana slikokazom (Slika 14).

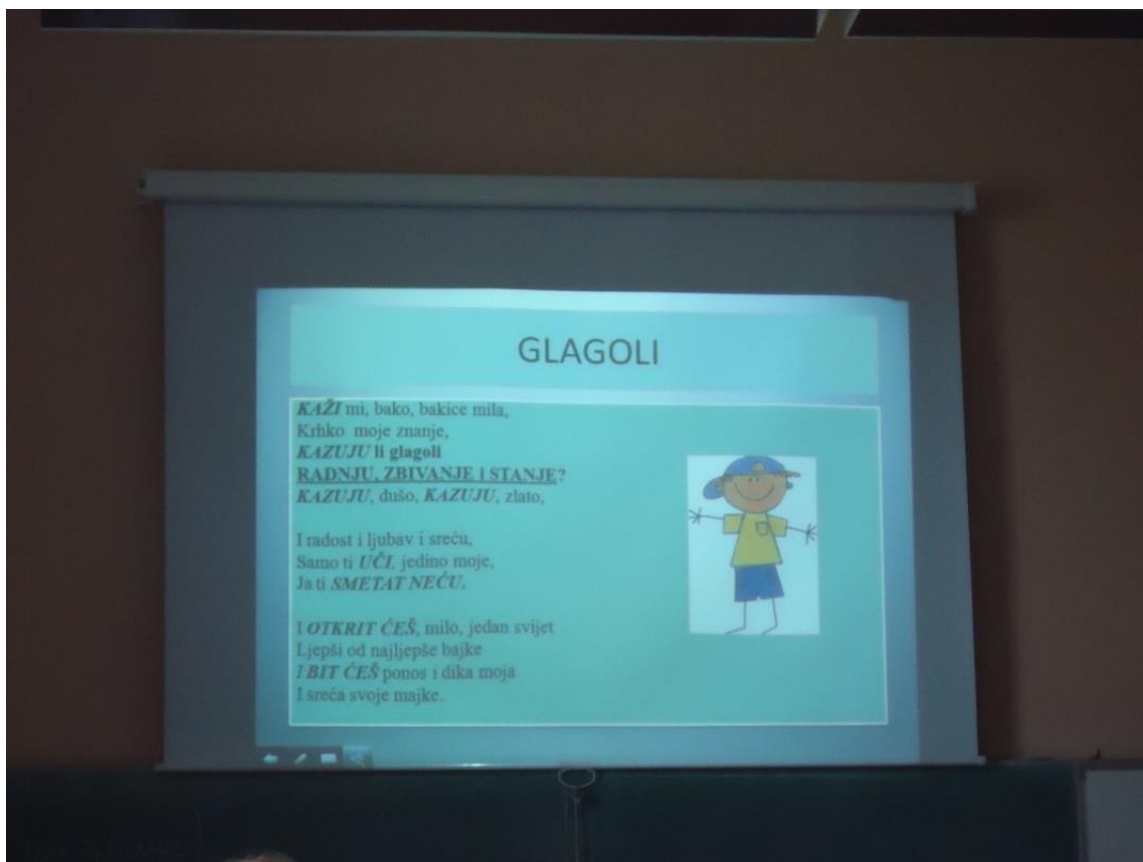
glagoljati	osoba/lice	prošlo	na ovaj
govoriti	promjena	sadašnje	pogodbeni
reči	konjugacija	buduće	zapovjedni
GLAGOL	SPREZANJE	VRIJEME	NAČIN

GLAGOLSKI OBLICI

Slika 14: Igra asocijacije

Svi su učenici sudjelovali te se samostalno javljali. Igra je poslužila kao najava današnje teme (*Glagolski oblici – ponavljanje*). Zatim je učenica pročitala pjesmu⁸ sa slikokaza o glagolima (Slika 15). Usljedio je razgovor o glagolima iz pjesme te su učenici određivali osnovno glagolsko vrijeme (istraživački dnevnik).

⁸ Karakaš, J. *Gramatika u stihu*.
<http://jurekarakas.pondi.hr/gramatika.html>.

Slika 15: Pjesma o glagolima (Jure Karakaš: „Gramatika u stihu“)

Nadalje, uslijedio je zadatak određivanja glagola po vidu i predmetu radnje igrom *Tko će brže*. Glagoli su bili prikazani na slikokazu, a učenici su se individualno javljali. Zamijetila sam kako su učenici bili vrlo aktivni. Vrlo su dobro usvojili gradivo o glagolskim oblicima te na opušten način ponavljali glagolska vremena. Zatim je nastavnica na ploču nacrtala osnovu za umnu mapu (Prilog 4), a učenici su ju samostalno nacrtali i nadopunili u bilježnice. Uslijedio je grupni rad. Nastavnica je podijelila četiri nastavna listića, svakoj grupi po jedan. S rješavanjem listića sve su grupe započele u isto vrijeme. Za rješavanje listića grupe su imale četiri minute (istraživački dnevnik). Svaka je grupa izabrala predstavnika, koji je kasnije izložio rješenja, te jednog čitača koji je pročitao pjesmu sa slikokaza u glagolskom vremenu koji je ta grupa imala. Dok su učenici rješavali listiće, nastavnica je na ploču nacrtala tablicu te podijelila upute za sljedeću aktivnost. Uslijedila je igra *Jezična utrka* koja je ujedno označila i kraj sata ponavljanja.⁹

⁹ http://www.youtube.com/watch?v=Aw1xo_mDrQ&feature=g-upl.

Nastavni me je sat oduševio. Metoda igre uistinu je poslužila kao dobar motivator u svrhu ponavljanja gradiva. Od početka sata učenici su bili vrlo raspoloženi za suradnju. Čim je nastavnica spomenula kako će se danas više igrati, učenici su oduševljenje iskazali grajom, pljeskom i odobravanjem (istraživački dnevnik). Zamijetila sam kako učenici nisu bili ni svjesni da je u tijeku sat ponavljanja, već su gradivo ponovili bez pretjeranih poteškoća na opušten način. Igra je opravdala cilj nastavnog sata te omogućila učenicima nesmetano izražavanje. Jezična utrka potaknula je natjecateljski duh među učenicima, ali i motivaciju.

3.9.5. Aktivnost 5: Kvizom i igrom do uspješne dopunske nastave (17. 5. 2012.)

Cilj aktivnosti: Pomoći učenicima da usustave znanje o glagolskim vremenima kroz metodu igre i kviza. Omogućiti učenicima slobodu izražavanja te učenje na pogriješcima. Razvijati međusobno uvažavanje te suradničko učenje.

Opis sata i zapažanja: Moram priznati da sam bila vrlo skeptična oko dolaska na dopunsku nastavu, no nastavnica Biserka Vajlandić mi je odmah rekla kako ona drugačije organizira dopunsku nastavu te će joj biti zadovoljstvo ako dođem i uvjerim se kako i dopunska nastava može biti vrlo poticajna (istraživački dnevnik). Imajući na umu osobna iskustva s dopunske nastave, kada su dopunsku nastavu posjećivali učenici slabijeg ili slabog znanja, mislila sam da je i ovdje takav slučaj. No predosjećaj me itekako prevario. U sklopu školske prakse studenti *Filozofskog fakulteta* s Odsjeka kroatistike dolazili su u *Osnovnu školu „Dobriša Cesarić“ Osijek* kod nastavnice-mentorice Biserke Vajlandić. Kako su u sklopu prakse morali prisustvovati dopunskoj nastavi, imala sam čast biti s njima na dopunskoj nastavi. Nastavnica Biserka Vajlandić dopunsku nastavu održava svakih četrnaest dana. Svi učenici mogu pristupiti dopunskoj nastavi neovisno o ocjeni iz hrvatskog jezika. Naime, nastavnica nema praksu „tjerati“ učenike slabijeg znanja na dopunsku nastavu, već mogu doći svi učenici koji žele ponoviti gradivo, više naučiti ili se jednostavno družiti. Učenici slobodnim izborom dolaze na dopunsku nastavu. Slike (Slika 16 i 17) prikazuju kako učenici igrama *Crni Petar* i igrom pogađanja točnih odgovora ponavljaju gradivo o glagolskim vremenima (istraživački dnevnik).

Također je i artikulacija sata zabilježena videozapisima u kojima se može vidjeti kako učenici kvizom i raznim igrama mogu na njima pristupačniji način ponoviti gradivo.¹⁰

Slika 16: Igra „Crni petar“

¹⁰ <http://www.youtube.com/watch?v=2NkWhbDYars&feature=g-upl> i
<http://www.youtube.com/watch?v=xto-mhQiaC8&feature=g-upl>.

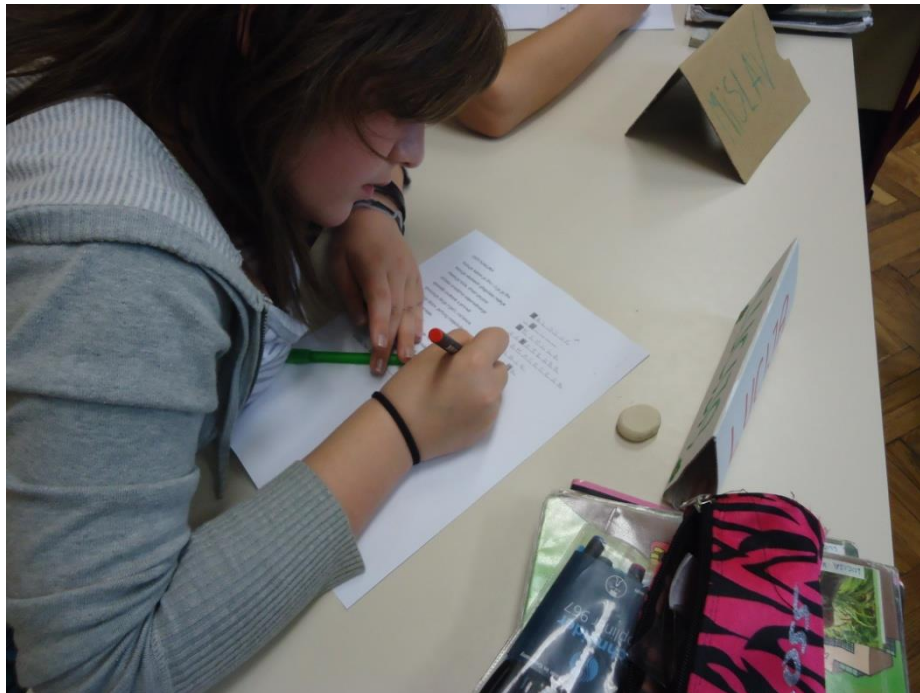
Slika 17: Igra pogađanja točnih odgovora

Iako sam bila skeptična oko izvođenja dopunske nastave, imajući na umu osobna iskustva, opisana me je nastava oduševila. Nastavnica je na vrlo kreativan način potaknula učenike na ponavljanje gradiva, imajući na umu njihov uspjeh, motivaciju i zainteresiranost. Svi su pobjednici igara nagrađeni izvrsnim uspjehom iz zalaganja koje je nastavnica upisala u učenički imenik, stoga osim želje za uspješnijim rezultatom, učenici su bili motivirani i ocjenom. Zamijetila sam kako je na dopunskoj nastavi bilo mnogo učenika s vrlo dobrim i odličnim uspjehom (istraživački dnevnik). To je pokazatelj koliko je dopunska nastava kod nastavnice Biserke Vajlandić učenicima primamljiva i zanimljiva. Uz odgojno-obrazovni aspekt, na dopunskoj je nastavi bilo prisutno i stvaralaštvo nastavnice koja je kreativnim metodama uspjela učenicima približiti ne tako zanimljivi dio nastavnog procesa, točnije učenje i ponavljanje. Smatram da je osobno stvaralaštvo svakog nastavnika ključno za stvaralaštvo učenika, uspješnu organizaciju nastavnog procesa te poticanje učeničke kreativnosti (istraživački dnevnik).

3.9.6. Aktivnost 6: Stvaralačko prepričavanje i stvaranje priče (1. 6. 2012)

Cilj aktivnosti: Omogućiti učenicima stvaralačko prepričavanje s promjenom gledišta osobe (lika) koji pripovijeda priču. Potaknuti učenike na suradničko učenje i kreativno pisanje prilikom stvaranja priče.

Opis sata i zapažanja: Današnji sam sat samostalno vodila. Nastavnica Biserka Vajlandić omogućila mi je vođenje sata ponavljanja na temu *Stvaralačko prepričavanje*. Sat sam vodila u već dobro poznatom 6. a razredu (istraživački dnevnik). Trema nije postojala budući da sam već prethodno sudjelovala na nastavi tog razreda kao promatračica. Učenici su me vrlo dobro prihvatili, stoga su već bili naviknuti na moju prisutnost u nastavi. Na početku sam sata pozdravila učenike te se ponovno predstavila. Podijelila sam ispunjaljke svakom učeniku te ih uputila na rješavanje (Slika 18).

Slika 18: Ispunjaljka

Za rješavanje su ispunjaljke imali nekoliko minuta. Zatim smo zajednički pročitali rješenja te konačno rješenje ispunjaljke – *pripovijedanje*. Uslijedio je razgovor o pripovijedanju (*Što je pripovijedanje? – Iznošenje radnje, događaja u kojima sudjeluju likovi na nekom mjestu u određenom vremenu. Pripovijedanjem stvaramo novu priču – pričanje ili prepričavamo već postojeću – prepričavanje.*). Zatim sam učenike uputila na udžbenik, točnije na 114. stranicu, te prozvala jednu učenicu kako bi pročitala naglas anegdotu. Uslijedio je razgovor o tekstu (*Kako vam se svidjela anegdota? Zašto je čovjek bio nezadovoljan? Što je pokušao napraviti čovjek?*). Zatim sam učenicima zadala prvi zadatak da pročitane anegdote prepričaju na svoj način, no prvo sam postavila pitanje: *Kakvo prepričavanje može biti?* Učenici su odgovorili da prepričavanje može biti sažeto i opširno. Zatim sam naglasila kako priču možemo promijeniti uvođenjem novih likova i događaja, možemo mijenjati mjesto i vrijeme radnje, a možemo promijeniti i pripovjedača koji će prepričati priču iz svoje perspektive, gledišta. Takvo prepričavanje zove se *stvaralačko prepričavanje*. Učenicima sam zadala zadatak da u svoje bilježnice, u 5 minuta, prepričaju anegdotu iz perspektive maslačka. Priča je treba biti u 1. licu jednine kao da ju prepričava maslačak (istraživački dnevnik). Učenici su započeli sa stvaralačkim prepričavanjem, a ja sam obilazila razred. Za stvaralačko su pisanje imali svega 5 minuta. Primijetila sam da su vrlo ozbiljno shvatili svoj prvi zadatak te sam željno iščekivala sastavke. Prozvala sam nekoliko učenika kako bi pročitali što su i napisali. Jedan učenik napisao je sljedeće:

Jedan čovjek imao je prekrasan travnjak bez ijednog cvijeta. Ja sam tada bio još mali, maleni korjenčić, no ubrzo sam izrastao. Kada je moja žuta glavica vidjela svijetlo dana, nije ju dočekao lijep prozor. Čovjek s prekrasnim travnjakom nemilosrdno je čupao, kidao moju braću. Do mene, na sreću nije mogao doći jer sam bio još malen pa me nije vidio. Iskorjenjivao ih je, pokušao sve, raznim otrovima, no moja braća su bila uporna i sve ih je više dolazilo na svijet. Čovjek se nakon nekoliko godina odselio, a uselio se mladi par s dvoje djece koji vole maslačke (Učenički rad, osobna komunikacija, 1. 6. 2012.).

Uslijedio je zadatak po grupama. Svakoj sam grupi (6 grupa) podijelila nastavni listić s početnim tekstom priče (*U jednoj dalekoj šumi živjela je obitelj vilenjaka: otac, majka i troje djece; Na dnu velikog oceana živjela je ribica čiji je otac bio kralj svih riba; U dalekom kraljevstvu živjela je najljepša princeza koja je ostala siročić, a o njoj se brinula dadilja; U dalekoj zemlji živio je dječak koji je oduvijek sanjao kako će postati najjači vojskovođa koji će osvojiti cijeli svijet; Na dalekom planetu živjelo je sićušno biće koje je sanjalo o dolasku na Zemlju te Jednog jutra,*

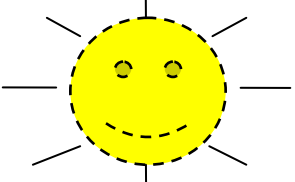
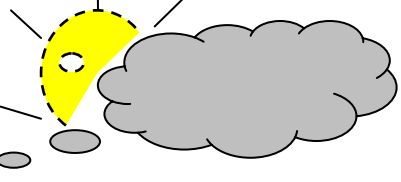

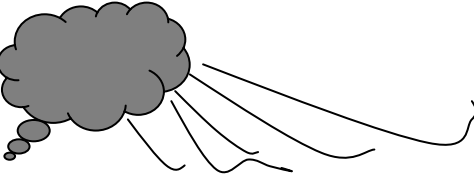
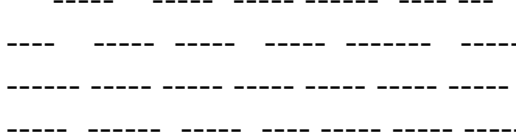
djevojčica se Agata probudila i vidjela da je svijet postao šaren.). Svaka je grupa dobila različit početni tekst s uputom kako će najbolja priča, koju razred izabere, biti i uprizorena (istraživački dnevnik). Učenike sam uputila na zajedničku suradnju unutar grupe te im naglasila vrijeme stvaranja priče (15 minuta). Svaka je priča trebala imati uvod, zaplet, vrhunac i rasplet, likove, mjesto i vrijeme radnje, dijalog, a učenici su priču mogli prepričati u 1. i 3. licu jednine:

U dalekoj zemlji živio je dječak koji je oduvijek sanjao kako će postati najjači vojskovođa koji će osvojiti cijeli svijet. Volio je skupljati figurice vojnika i glumiti vojskovođu: „Vojnici moji! Danas nas očekuje važna bitka!“ – „Vojskovođo, imamo problem! Najjači se vojnici još nisu opravili od prošle bitke.“ – „Nije važno! Sitni smo i dinamitni. Krenimo u boj!“ – „U boj, u boj za narod svoj!“ Hodajući prema bojištu razmišljali su što ih tamo očekuje: „Naprijed, juriš!“ Borili su se svom snagom i iz borbe u borbu pobjeđivali. Nakon mukotrpne godine dana ratovanja, vratili su se kući kao pobjednici: „Dragi moji vojnici! Uspjeli smo u svom naumu! Osvojili smo svijet!“ (Učenički rad, osobna komunikacija, 1. 6. 2012.).

Kasnije je uslijedilo izlaganje po grupama, a najbolja je grupa uprizorila svoju priču.¹¹ Učenicima sam za kraj podijelila listiće vrjednovanja (Prilog 5) te zahvalila na suradnji. Rezultate sam vrjednovanja prikazala putem tablice (Tablica 1).

¹¹ <http://www.youtube.com/watch?v=n97hTRc3Jzw&feature=g-upl>.

Tablica 1: Raspoloženje učenika poslije sata

	<p>SUNČANO: Oduševljenje, toliko sam toga doživio/doživjela.</p>	<p>17 učenika</p>
	<p>PRETEŽNO SUNČANO: Ugodan osjećaj, lijepo i zanimljivo.</p>	<p>4 učenika</p>
	<p>KIŠA: Iznenađen/a sam, pomalo mi je neugodno.</p>	<p>nitko</p>
	<p>OLUJA: Sve me to ljuti i plaši. Ne slažem se s tim što radimo.</p>	<p>nitko</p>
	<p>MAGLA: Sve mi je nejasno. Ne znam što osjećam.</p>	<p>nitko</p>

Učenici su u potpunosti opravdali moja očekivanja. Vrlo su domišljato kreirali priču s promjenom gledišta lika te kreativno unutar grupe napisali sastavke. Kao motivaciju, iskoristila sam ispunjaljku kako bih učenike uvela u sat ponavljanja (istraživački dnevnik). Zatim je uslijedilo stvaralačko prepričavanje s promjenom gledišta priče iz perspektive pripovjedača. Učenici su pokazali kako su dorasli takvom načinu iskazivanja kreativnosti jer su sastavci uistinu bili posebni. Iako su imali samo pet minuta vremena, učenici su stvorili cjelovite priče. Stvaranjem su priče, po grupama, opet pokazali zrelost i doraslost zadatku, kreativnost i međusobnu suradnju. Tim sam zadatkom nastojala potaknuti njihovu kreativnost, maštu, ali i suradničko učenje (istraživački dnevnik). Na kraju su stvaralaštvo u nastavi hrvatskoga jezika pokazali i dramatizacijom najbolje priče.

Održani je sat pokazao kako učenici vrlo rado pokazuju kreativnost u nastavi, spontani su i opuštani, međusobno surađuju, puni su ideja te na taj način iskazuju svoje stvaralaštvo. Potvrdila sam kako se stvaralaštvo učenika u nastavi hrvatskoga jezika može potaknuti kreativnim pisanjem i dramatizacijom. Nastavni me je sat u potpunosti oduševio, učenici su bili vrlo susretljivi i spontani. Pokazali su svoju kreativnost i želju za takvim načinom suradnje. U svom ću budućem radu pedagoga ili nastavnice hrvatskoga jezika pokušati nastavu učiniti što zanimljivijom i kreativnijom.

4. Interpretacija i rasprava

4.1. Kreativnost učenika

Biti kreativan učenik, znači biti sposoban pokazati, ali i prihvatiti nešto na nov i neobičan način. Kreativnost se učenika može potaknuti raznim kreativnim tehnikama i postupcima. Dryden i Vos (2001) navode tehniku Šest šešira, Somolanji i Bognar (2008) oluju ideja, Bognar (2004) umne mape, Manktelow (citirano u Bognar, 2004) tehniku provokacije i slučajne pojmove, Bognar (2012) vođenu fantaziju, pet puta zašto, sociodramu, dramatizaciju i dr. Promatrajući nastavnicu Vajlandić, uočila sam kako također pomoću kreativnih postupaka i tehnika potiče učeničku kreativnost. Vrlo često koristi umnu mapu i oluju ideja u svrhu ponavljanja gradiva, kreativno pisanje, igre asocijacija, dopunjaljke, osmosmjerke, rebuse, igre uloga, a često puta i sama smišlja aktivnosti, npr. igre *Crni petar*, pogađanje točnih odgovora i sl.

Istražujući stvaralaštvo učenika, putem sustavnog promatranja i intervjua, zaključila sam kako učenici vrlo često pokazuju svoju kreativnost u nastavi hrvatskoga jezika. Tijekom intervjua, zamijetila sam da su vrlo dobro upoznati s pojmom kreativnosti u nastavi. Učenici su kreativnost povezali s osjećajem slobode te su reagirali vrlo pozitivno na sve aktivnosti kojima je nastavnica željela potaknuti njihovo stvaralaštvo. Zamijetila sam da vrlo rado prihvaćaju kreativno pisanje i izražavanje, dramatizaciju te crtanje (igra *pantomime* u paru, crtanje umnih mapa, stvaralačko prepričavanje s promjenom gledišta osobe (lika) koji pripovijeda priču). Također vole grupni rad i suradničko učenje, a učionica je razmještena za takav način učenja. Učenici su na spontan i opušten način ispunjavali svaku aktivnost. Nadalje, primijetila sam

zajedništvo i pozitivno okruženje koje je vladalo u učionici, a u takvom je okruženju zasigurno opuštenije iskazivati kreativnost.

Zaključno, cilj nastavnog procesa treba biti razvijanje stvaralaštva svih učenika, a uz kompetentne i kreativne nastavnike te kreativno osmišljenu nastavu to je itekako moguće postići.

4.2. Kreativnost nastavnika

Kreativnost nastavnika smatram bitnim elementom uspješnog nastavnog procesa. Matijević (2009), u svom radu, navodi karakteristike ponašanja kreativnog učitelja ili učiteljice. Nastavnica Vajlandić posjećuje stručne skupove, prati novitete na području odgoja i obrazovanja, razmijenjuje ideje s ostalim nastavnicima, puna je ideja i vrlo znatiželjna, već postojeće metode prilagođava novim situacijama, samostalno smišlja aktivnosti i dr. Nastavnici trebaju biti uzor svojim učenicima te ih poticati na stvaralaštvo. Također, Sternberg i Williams (1996) navode kako bi nastavnici trebali biti uzor svojim učenicima te na taj način razvijati i poticati njihovu kreativnost, prvenstveno ističući i pokazujući svoju kreativnost. Nastavnica je Vajlandić pokazala svoju kreativnost u nastavi hrvatskog jezika, a time je bila primjer svojim učenicima.

Provodeći istraživanje kod nastavnice B. Vajlandić, imala sam priliku upoznati vrloiskusnu i nadasve kreativnu nastavnicu. Iako se radi o nastavnici koja već dugi niz godina radi u struci, pokazala je kako kreativnost nastavnika nije povezana s godinama života. Vrlo često, mladi nastavnici nisu spremni provoditi kreativnu nastavu, već su orijentirani na tradicionalan način izvođenja nastave. Postavlja se pitanje zašto je to tako? Nisu li oni ti koji su upoznati s najnovijim tehnikama i oblicima rada, novitetima na području odgoja i obrazovanja? Ili su jednostavno ukalupljeni u određeni tip nastavnika kojima je jedina zadaća ostvariti samo obrazovnu komponentu nastavnog procesa? Držim da se radi isključivo o volji svakog pojedinog nastavnika, želi li svojim učenicima nastavu učiniti zanimljivom i kreativnom ili ne želi. Kreativna nastava traži višesatnu pripremu nastavnika, istraživanje, pripremljenost, domišljatost, stručnost i kreativnost nastavnika. Nastavnica je Vajlandić pravi primjer kreativne nastavnice koja svaki svoj nastavni sat nastoji približiti učenicima na kreativan način i tako poticati njihovu kreativnost. Kreativnost nije urođena sposobnost, već se ona razvija, a da bi nastavnici bili „uspješni“ u svom poslu, trebaju razvijati sebe i svoju osobnu kreativnost. Nastavnica je pokazala kako i dosada nezanimljiva dopunska nastava može biti vrlo poticajna te je još jednom

pokazala svoju domišljatost i kreativnost. No ono što će mi ostati u sjećanju jest rečenica: „Nikada nisi star ili nemaš toliko iskustva da ne bi mogao nešto novo naučiti od drugih.“ Smatram da je tom rečenicom nastavnica Vajlandić izrekla svoj životni i nastavnički moto.

4.3. Kreativnost u nastavi hrvatskog jezika

Nastava bi hrvatskoga jezika trebala biti organizirana na način da potiče stvaralaštvo učenika. Već ranije navedenim tehnikama kreativnosti, to je moguće ostvariti. No ključnu ulogu u poticanju kreativnosti učenika u nastavi hrvatskoga jezika imaju nastavnici. Oni su pokretači nastavnog procesa. Kreativnost bi u nastavi hrvatskoga jezika trebala biti zastupljena u svim etapama nastavnog procesa. Kreativnost, navodi Bognar (2012), potiče kvalitetu nastave te ju čini učinkovitijom od uobičajene nastave. Kreativna se nastava zasniva na slobodi, a ne strahu.

Promatrajući nastavne sate, kod nastavnice Vajlandić, imala sam mogućnost vidjeti kako ona kroz nastavne etape upotrebljava različite kreativne postupke u svrhu poticanja učeničkog stvaralaštva. Sva područja hrvatskoga jezika¹² mogu biti kreativno osmišljena. Kreativnost ne treba ograničiti na jedno područje i darovite učenike, navodi Bognar (2012), već se ona treba prožimati kroz različita područja odgojnog djelovanja. Za kreativno osmišljenu nastavu hrvatskoga jezika nisu toliko važna materijalna sredstva, već volja nastavnika i učenika. Već sam ranije spomenula kako kreativnost u nastavi traži dobru pripremljenost i domišljatost nastavnika. Nadalje, opremljenost učionice modernom tehnologijom¹³, brojnim učeničkim radovima¹⁴ te pogodno razredno okruženje¹⁵, kreativnost u nastavi hrvatskoga jezika mogu učiniti još pristupačnijom.

Nastavnica je Vajlandić pokazala kako nastava hrvatskoga jezika može biti iznimno kreativna i poučna u isto vrijeme. Učenici su kreativnim pisanjem i izražavanjem (stvaralačko prepričavanje, stvaranje priče sa zadanim početnim rečenicama priče), olujom ideja, tablicom predviđanja, dramatizacijom, crtanjem ljudskih osobina, igrom asocijacije i *Tko će brže*,

¹² Hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijska kultura.

¹³ Npr. kompjutor, projektor, grafoskop, televizor, kazetofon i dr.

¹⁴ Npr. plakati, umne mape i dr.

¹⁵ Npr. razmještaj stolova za suradničko učenje, dobri odnosi među učenicima i dr.

Jezičnom utrkom, pokazali kako nastava hrvatskoga jezika može biti kreativna te kako su i oni kreativni na nastavi. Jukić (2009) u svom radu ističe prednost projektne nastave, koja je samo jedan od oblika iskustvenog učenja kojim se želi obogatiti i nadopuniti uobičajena nastava.

Zaključno, nastava hrvatskoga jezika treba biti kreativno osmišljena i organizirana. Budući da je hrvatski jezik u školama nastavni predmet koji zauzima najveću satnicu i da je vrlo pogodan za izražavanje kreativnosti, što učenika, što nastavnika, trebamo težiti razvijanju učeničke kreativnosti tamo gdje je to moguće, a nastava je hrvatskoga jezika pravi primjer toga!

4.4. Intervju s učenicima

Na kraju sam istraživanja s učenicima provela intervju.¹⁶ Učenike sam izabrala prema školskom uspjehu (dobar, vrlo dobar i izvrstan) te prema spolu (pet djevojčica i pet dječaka). U intervjuu su sudjelovali učenici 6. a i 6. b razreda *Osnovne škole „Dobriša Cesarić“ Osijek*. Intervju sam provela u školskoj sjenici imajući na umu opušteno okruženje i spontanost.

Učenici su odgovarali spontano na postavljena pitanja, međusobno se nadopunjavajući bez posebnog redoslijeda. Prvo pitanje koje sam im postavila bilo je vezano uz njihove osjećaje na nastavi hrvatskoga jezika. Odgovorili su kako se osjećaju opušteno i slobodno („Opušteno.“ „Bolje nego na likovnom.“ „I tehničkome.“ „Nastavnica je bolja.“ „Prirodniji je odnos.“) (intervju s učenicima, osobna komunikacija, 4. 6. 2012.). Nadalje, za njih je kreativnost ideja, originalnost i posjedovanje mašte („Kad netko zna nešto lijepo izraditi.“ „Kad netko ima puno originalnih ideja.“ „Kad netko ima maštu, zamišlja sve i svašta.“). Kreativnost prepoznaju po originalnosti i jedinstvenosti ideja i neobičnom radu („Kad je netko originalan i ne „kupi fore“ od drugih.“ „Kad je pisanje i crtanje drugačije.“ „Kad nešto prvi puta vidimo.“ „Kreativnost se prepoznaje po nečijem radu, kada je originalan.“). Kao primjer svoje kreativnosti učenici su naveli kreativno pisanje, izražavanje i dramatizaciju („Kad pišemo neku zadaću.“ „Kad pišemo sastav.“ „Kreativni smo na dramatizaciji.“). Za njih je nastava hrvatskoga jezika kreativna u području književnosti (pjesme i lektira – „Radimo dramatizaciju i crtamo.“ „U književnosti se više izražavamo i pišemo sastave.“) i dopunske nastave (različite igre) (intervju s učenicima, osobna komunikacija, 4. 6. 2012.). Također sam im postavila pitanje vezano uz igru

¹⁶ <http://www.youtube.com/watch?v=y35R-P0IaCM&feature=g-upl>.

dramatizacije. Učenici samostalno smišljaju uloge, radnju, imaju ograničeno vrijeme, najčešće je to kratak vremenski period („Sami moramo osmisliti uloge i događaje.“ „Zabavno je.“). Osjećaje koje povezuju s kreativnom nastavom su sloboda, radost, sreća, veselje i opuštenost, dok su dosada, mržnja, zbunjenost, pomankanje volje i tuga osjećaju koje povezuju s nekreativnom nastavom. Posljednje pitanje koje sam im postavila bilo je vezano uz unaprjeđenje kreativnost na nastavi hrvatskog jezika. Smatraju kako se nastava može unaprijediti modernom tehnologijom (e-knjige, tableti, pametne ploče, Skype, Facebook) i novim idejama, stručnim usavršavanjem nastavnika, boljim međuljudskim odnosima (nastavnik-učenik), aktivnim i suradničkim učenjem, grupnim radom i veseljem:

Kada bi uveli nešto moderno, kao što su uređaji. Da imamo nastavu preko Skypea. Nove ideje nastavnice. Bolji odnos s nastavnikom. Drugačiji odnos prema radu, sudjelovanje svih, da neki ne spavaju i ne rade ništa, a drugi sve rade. Više uređaja, ali ne previše. Bolji odnos nastavnika i učenika, ako učenik surađuje bit će i zabavnije. Više skupnih radova da bi bilo više komunikacije i tako miješamo ideje. Više veselja u nastavi.

(intervju s učenicima, osobna komunikacija, 4. 6. 2012.)

Intervju sam ostvarila u školskoj sjenici te stvorila opušteniju atmosferu u kojoj su učenici spontano i opušteno odgovarali na postavljena pitanja. Moram priznati da su već od samog početka bili vrlo opušteni i slobodni u izražavanju. Osvojili su me takvim načinom izražavanja. Pripremajući se za intervju nisam bila sigurna koliko ću dobiti željene odgovore, hoće li učenici shvatiti što tražim od njih, no ugodno su me iznenadili. Iskrenim su i jednostavnim odgovorima pogodili bit mog istraživanja. Bognar (2012) navodi kako se kreativna nastava zasniva na slobodi, a ne strahu, a te su osjećaje i učenici naveli u intervjuu. Thorne (2007) je navela nekoliko savjeta kako škole mogu poticati inovativnost i kreativnost, a učenici su također svojim riječima naveli neke od tih savjeta, npr. da se nastava može unaprijediti novim idejama nastavnika, stručnim usavršavanjem nastavnika, suradničkim učenjem te boljim odnosom između nastavnika i učenika. Učenici su također prepoznali važnost sastavnica kreativnosti koje je Cvetković-Lay (2004) podijelila na originalnost, fluentnost, fleksibilnost i elaborativnost.

Zaključno, intervjuom sam željela doznati više o fenomenu kreativnosti iz perspektive učenika, kakv je njihov stav o kreativnosti u nastavi hrvatskoga jezika, koje osjećaje povezuju s (ne)kreativnosti te kako bi oni unaprijedili nastavu hrvatskoga jezika. Učenici su svojim odgovorima upotpunili razumijevanje navedenog fenomena iz svoje perspektive.

4.5. Anketa s nastavnicom

Nakon završenog empirijskog dijela istraživanja anketirala sam nastavnicu. Prvo pitanje koje sam joj postavila bilo je vezano za kreativnost, točnije što je za nju kreativnost. Odgovorila je sljedeće: „Kreativnost bih definirala kao skup metodičkih postupaka (metoda i oblika) i pronalaženje novih putova, stvaranje ideja, pojmova i njihovo povezivanje na nov i drugačiji način, originalnost u nadograđivanju već postojećih spoznaja“ (B. Vajlandić, osobna komunikacija, 6. 6. 2012.).

Zamolila sam ju neka mi navede neke primjere kreativnosti učenika na nastavi hrvatskog jezika. Navela je maštovito igranje, poticaj za istraživanje i razmišljanje, suradničko učenje i međusobno poučavanje nizom aktivnosti, izražavanje osobnih iskustava i stavova u kojima učenici doživljavaju radost zajedničkoga uspjeha poštujući različitosti (B. Vajlandić, osobna komunikacija, 6. 6. 2012.).

Nadalje, zanimalo me kako u okviru nastave hrvatskog jezika ona potiče stvaralaštvo učenika. Odgovorila je: „Pripremajući se i pomno planirajući svaki sat kako bi učenicima bio zanimljiv i kako bi s lakoćom svladavali nastavne sadržaje, kroz igru usvajali nove sadržaje jezika, književnosti, usmenoga i pisanoga izražavanja i medijske kulture. U motivacijskom dijelu sata to su igre asocijacija, dopunjaljke, osmosmjerke, rebusi, oluja ideja, asocijativna riječ, grozdovi, slagalice mudrih izreka, igre povezivanja pojmova, učitelj/učenik u ulozi i sl. Glavni dio sata obuhvaća slikokaze (poglavito u književnosti kako bih približila prostor i vrijeme, osvijestila pjesničke slike i motive), jezične kvizove (Tko želi biti najjezičar) i dr. U završnom dijelu sata to su jezične utrke, jezična piramida, fabularna piramida, telegrafska karakterizacija lika, dramatizacija, domino, Učeniče ne ljuti se, „Crni“ glagolski oblik i sl. (B. Vajlandić, osobna komunikacija, 6. 6. 2012.).

Zatim sam ju upitala zašto je važno poticati učenike na kreativnost u nastavi hrvatskog jezika. Odgovorila je da se takvim načinom rada kod učenika potiče samostalnost i samopouzdanje, učenici pomnije promatraju svijet oko sebe, uočavaju, dosjetljivi su i snalažljiviji, oslobađaju se straha i nesigurnosti, skloniji su tražiti dodatna objašnjenja ukoliko im nešto nije jasno te ih takva nastava potiče na razmišljanje u pronalaženju rješenja bez predviđenih obrazaca (B. Vajlandić, osobna komunikacija, 6. 6. 2012.).

Zanimalo me je koje osjećaje povezuje s kreativnom nastavom. Odgovorila je da su to komunikativnost, sigurnost, istraživački duh, otvorenost, samostalnost, radoznalost, osjećaj ugone i zadovoljstva postignutim te osjećaj slobode. Nadalje, pitala sam ju koje pak osjećaje povezuje s nastavom koja nije kreativna, a njezin je odgovor bio sljedeći: „*Ukalupljenost* u predviđene obrasce, osjećaj nesigurnosti, strah, nesloboda, ograničenost, dosada i predvidljivost, nezanimljivost nastave, nesnalažljivost u novim i nepoznatim situacijama, nezadovoljstvo i nesamostalnost“ (B. Vajlandić, osobna komunikacija, 6. 6. 2012.).

Zatim me zanimalo kakvo je njezino mišljenje o mogućnosti učenja hrvatskog jezika na kreativan način. Odgovorila je kako hrvatski jezik, kao slojevit i specifičan predmet, otvara niz mogućnosti za kreativno organiziranje nastave u svim etapama i svim područjima nastave. Navodi kako su mogućnosti goleme. Učenik je u središtu pozornosti te iskorištavanje svih njegovih potencijala dovodi do dobrih rezultata i obostranoga zadovoljstva (B. Vajlandić, osobna komunikacija, 6. 6. 2012.).

Pitala sam nastavnicu što joj pomaže u ostvarivanju kreativne nastave, točnije odakle crpi ideje i kako smišlja kreativne postupke i tehnike koje koristi u nastavi. Odgovorila je kako je to, prije svega, suradnja s kolegicama s kojima godinama razmjenjuje iskustva, organizirani seminari i radionice u organizaciji *Agencije za odgoj i obrazovanje, županijska stručna vijeća*, koja su orijentirana na iskustvima, državni stručni skupovi i stručni skupovi u organizaciji nakladničkih kuća. Svoje sate hrvatskoga jezika nastoji osmisliti kako bi učenike potaknula na razmišljanje, pronalaženje putova i rješenja na neki nov i zanimljiv način. Drži da usvajanje gradiva, nastavnoga predmeta Hrvatski jezik, ne smije biti puko usvajanje napamet. Uvijek joj je na umu da je učenik u središtu svakoga nastavnoga sata, od njega sve kreće i njegovim mišljenjem sve završava. Nastoji osvijestiti ulogu jezika i njegovu djelatnu uporabu te iznalaženje rješenja vlastitim promišljanjem o jeziku. Metode, oblike i metodičke postupke izabire „u hodu“, a s mnogima se upoznala na mnogobrojnim predavanjima, završenim seminarom *Glasserova Puta ka kvalitetnoj školi*, seminarima o kreativnom pisanju te čitajući suvremenu metodičku literaturu (B. Vajlandić, osobna komunikacija, 6. 6. 2012.).

Pitala sam ju što joj odmaže u ostvarivanju kreativne nastave, a odgovorila je kako je to ograničenost materijalnih sredstava (B. Vajlandić, osobna komunikacija, 6. 6. 2012.).

Posljednje pitanje koje sam joj postavila bilo je vezano uz mogućnosti unaprjeđenja kreativnosti nastave hrvatskog jezika. Odgovorila je kako bi većim materijalnim sredstvima nastavu bilo moguće organizirati i izvan učionice i tada bi ona bila zanimljivija i dinamičnija, učenici bi pokazali svu svoju kreativnost i samostalnost, zainteresiranost, ovladalo bi pozitivno ozračje, otvoreno i suradničko učenje na konkretnim, jasnim i životnim primjerima (pogrješke u natpisima i reklamama u našem gradu, podrijetlo imena učenika naše škole, istraživački projekti o poznavanju hrvatskoga jezika, poticanje uljudnosti u međusobnoj komunikaciji, lokalizmi u našem razgovornom jeziku, opisivanje otvorenoga prostora i sl. (B. Vajlandić, osobna komunikacija, 6. 6. 2012.).

Anketa mi je omogućila povratnu informaciju nastavnice. Odgovarajući na postavljena pitanja pomogla mi je u shvaćanju nedostataka u realizaciji kreativne nastave, kako bi ona unaprijedila kreativnost u nastavi hrvatskoga jezika, što joj pomaže u ostvarivanju kreativne nastave i dr. Uistinu je mnogo različitih čimbenika koji utječu na kreativnost u nastavi i učeničko stvaralaštvo. Prije svega to je stručnost svakog nastavnika, poznavanje pregršt metodičkih postupaka, sloboda i razumijevanje učenika od strane nastavnika, svakodnevna priprema nastavnika, međusobna suradnja, školska epifenomenologija i dr. Bognar (1999) je istaknuo stvaralaštvo nastavnika kao ključ uspjeha kreativne nastave. Nastavnica Vajlandić također ističe tu komponentu kao preduvjet za uspješnu kreativnu nastavu. Ivančić (2009) daje primjere poticanja kreativnoga mišljenja kroz pregršt aktivnosti, a nastavnica u svom radu također poseže za nizom aktivnosti koje koristi u različitim fazama nastavnog sata. Štefančić i Bedeković (2009) ističu potrebu stalnog stručnog usavršavanja nastavnika u svrhu poboljšanja nastavne prakse usmjerene na poticanje kreativnosti nastavnika. U anketi je nastavnica istaknula razne oblike osobnog stručnog usavršavanja.

Učenicima je potrebno stvoriti okruženje u kojem će oni upotrebljavati maštu, smišljati nove ideje, biti „mali istraživači“, problemski rješavati sve postavljene prepreke, biti slobodni i otvoreni, spremni na suradnju i međusobno pomaganje, stvaralački pristupiti svakom zadatku, a pri tome se i dobro zabaviti, odnosno uvažavati i odgojnu komponentu obrazovnog sustava.

5. Zaključak

Detaljnija istraživanja kreativnosti započinju tek u drugoj polovici 20. stoljeća zahvaljujući psihologu J. P. Guilfordu. Kreativnost smo definirali kao sposobnost stvaranja nečega novog što prije nije postojalo u takvom obliku. Kreativnost nije urođena sposobnost, već je svaki čovjek potencijalno kreativan, a svoju kreativnost iskazuje kroz glazbu, ples, pisanje poezije, pjevanje, glumu, crtanje, izrađivanje nakita, dekoriranje, oslikavanje, fotografiranje i dr. Za kreativno je učenje nužan sklad triju sposobnosti, točnije sintetičke, analitičke i praktične. S pojmom kreativnosti povezujemo i stvaralaštvo koje je Cvetković-Lay (2004) definirala kao aktivnost koja potiče stvaranje novih originalnih proizvoda. Raznim tehnikama kreativnosti možemo potaknuti učenike na stvaralaštvo. Kako bi nastavnici bili u stanju poticati učeničku kreativnost i sami trebaju biti kreativni te osposobljeni za kreativnu nastavu. Za to je nužna redovita edukacija i stručno usavršavanje svih nastavnika. Osim toga, nužno je stvoriti povoljnu školsku klimu u kojoj će učenici i nastavnici smišljati nove ideje, stvaralački pristupati školskom gradivu, suradnički učiti s drugim učenicima, dolaziti u školu bez straha te na taj način nesmetano iskazivati svoju kreativnost.

S ciljem da potaknem učenike na kreativno pisanje, stvaralaštvo putem dramatizacije te da naučim kako poticati stvaralaštvo u predmetnoj nastavi hrvatskoga jezika, odlučila sam se na temu diplomskoga rada *Stvaralaštvo učenika viših razreda osnovne škole u nastavi hrvatskog jezika*. Za kreativno pisanje postoji niz aktivnosti koje sam opisala u samom istraživanju. Smatram da su učenici zadovoljniji, ispunjeniji i sretniji takvim načinom provođenja nastave. Spremni su na suradnju, opušteni su, aktivni, kritički pristupaju problemima, njeguju međuljudske odnose, uvažavaju jedni druge i otvoreni su za nove ideje. Diplomskim sam radom pokušala doznati na koje sve načine možemo učenike potaknuti na stvaralaštvo, kako ih zainteresirati za suradnju te kako im omogućiti izražavanje kreativnosti.

Zaključno, ideja suvremene škole jest poticati učenike na stvaralaštvo, omogućiti im osmišljavanje novih ideja, biti podrška te im pružiti slobodu izražavanja. Pa zašto se onda tomu odupiremo?

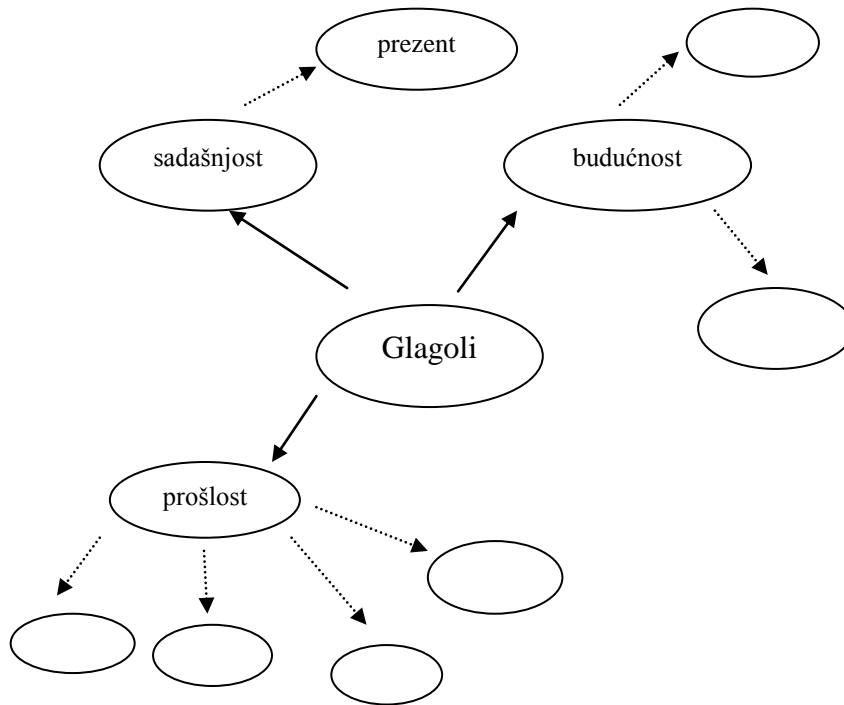
6. Literatura

1. Arar, Lj., Rački, Ž. (2003). *Priroda kreativnosti*. Psiholojske teme, 12 (1), 3-22.
2. Bognar, B. (2004). *Poticanje kreativnosti u školskim uvjetima*. Napredak, 145(3), 269-283.
3. Bognar, B. (2010). *Škola koja razvija kreativnost*. Preuzeto 24. 8. 2010. s <http://kreativnost.pedagogija.net/mod/resource/view.php?id=4>
4. Bognar, L., Bognar, B. (2007). *Kreativnost učitelja kao značajna kompetencija nastavničke profesije*. u: Babić, N. (ur.) *Kompetencije i kompetentnost učitelja: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog kolokvija održanog 18. i 19. travnja 2007. u Osijeku*. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayer, Filozofski fakultet; Kherson: Kherson State University.
5. Bognar, L. (1999). *Metodika odgoja*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pedagoški fakultet.
6. Bognar, L. *Poticanje kreativnosti budućih učitelja u nastavi*. Preuzeto 25. 6. 2012. s <http://kreativnost.pedagogija.net/mod/resource/view.php?id=8>
7. Bognar, L., Whitehead, J., Bognar, B., Perić-Kraljik, M., Munk, K. (ur.). (2009). *Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju: Knjiga radova – Priručnik za sadašnje i buduće učiteljice i učitelje*. Zagreb: Profil.
8. Bognar, L., Kragulj, S. (2011). *Odnos između kreativnosti i samoaktualizacije u sveučilišnoj nastavi*, Škola, učenje i odgoj za budućnost, Jurčević Lozančić, A., Opić, S. (ur.). Zagreb: Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, p. 88-110.
9. Bognar, L. (2012). *Kreativnost u nastavi I*. Napredak, 153 (1), 9-20.
10. Bowkett, S. (2007). *Jumpstart! Creativity – Games and activities for ages 7-14*. Routledge: New York.
11. Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2005). *Research methods in education*. Routledge: London/New York.
12. Creswell, J., W. (2012). *Educational Research - Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Pearson: Boston.
13. Cvetković-Lay, J. (2004). *Možeš i drugačije*. Alinea. Centar za poticanje darovitosti djeteta Bistrić: Zagreb.

14. Dryden, G., Vos, J. (2001). *Revolucija u učenju*. Educa: Zagreb.
15. Karakaš, J. Gramatika u stihu. Preuzeto 28. 8. 2012. s <http://jurekarakas.pondi.hr/gramatika.html>
16. Mužić, V. (2004). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja – 2.* izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Educa: zagreb.
17. Patton, M., Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Sage Publications: London.
18. Rački, Ž. (2009). *O kreativnosti i kreativnosti kod djece*. Preuzeto 1. 9. 2010. s <http://www.slideshare.net/vhrzica/o-kreativnosti>
19. Somolanji, I., Bognar, L. (2008). *Kreativnost u školskim uvjetima*. Život i škola, 54 (19), 87-94.
20. Starko, Alane J. (2010). *Creativity in the Classroom – Schools of Curious Delight*. Routledge: New York.
21. Sternberg, Robert J., Williams, Wendy M. (1996). *How to develop student creativity*. ASCD: Alexandria.
22. Šverko, B. (2001). *Psihologija – Udžbenik za gimnazije*. Školska knjiga: Zagreb.
23. Thorne, K. (2007). *Essential Creativity in the Classroom – Inspiring kids*. Routledge: New York.
24. Vizek Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Miljković, D., Rijavec, M. (2003). *Psihologija obrazovanja*. IEP & Vern: Zagreb.
25. Alex Faickney Osborn. Na Wikipediji. Preuzeto 17. 8. 2012. s http://en.wikipedia.org/wiki/Alex_Faickney_Osborn

7. Popis priloga

Prilog 1: *Primjer grozda sa središnjim pojmom glagoli*

Prilog 2: Čitanje s predviđanjem (Tablica predviđanja)

Što mislim da će se dogoditi?	Što se uistinu zbilo?

Prilog 3: Piramida (usustavljanje)

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

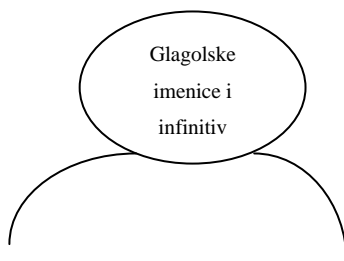
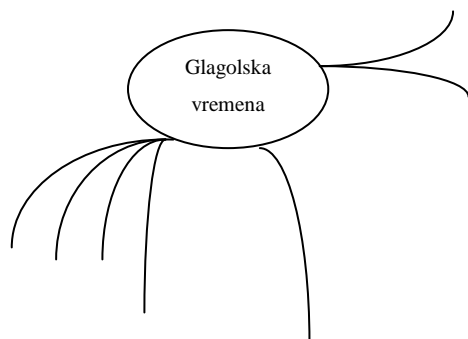
6. _____

7. _____

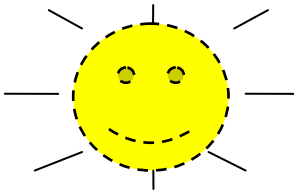
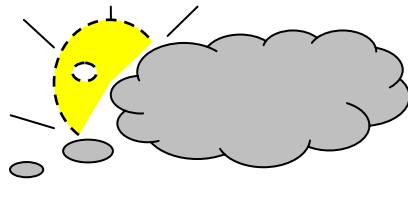
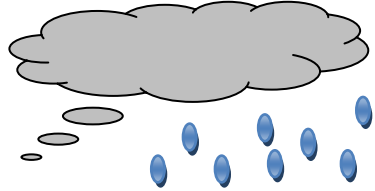
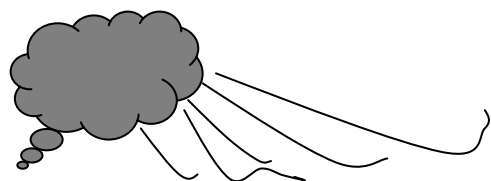
8. _____

1. ime glavnog lika,
2. dvije riječi koje opisuju glavnog lika,
3. tri riječi koje opisuju mjesto radnje,
4. četiri riječi koje opisuju temu,
5. pet riječi koje opisuju prvi događaj,
6. šest riječi koje opisuju drugi događaj,
7. sedam riječi koje opisuju treći događaj te
8. osam riječi koje opisuju rasplet (razrješenje problema).

Prilog 4: Umna ili mentalna mapa

Prilog 5: Kakvo je danas vrijeme (tvoje raspoloženje) poslije sata? (zaokruži jednu od ponuđenih slika)

	<p>SUNČANO: Oduševljenje, toliko sam toga doživio/doživjela.</p>
	<p>PRETEŽNO SUNČANO: Ugodan osjećaj, lijepo i zanimljivo.</p>
	<p>KIŠA: Iznenaden/a sam, pomalo mi je neugodno.</p>
	<p>OLUJA: Sve me to ljuti i plaši. Ne slažem se s tim što radimo.</p>
<p>----- ----- ----- -----</p>	<p>MAGLA: Sve mi je nejasno. Ne znam što osjećam.</p>